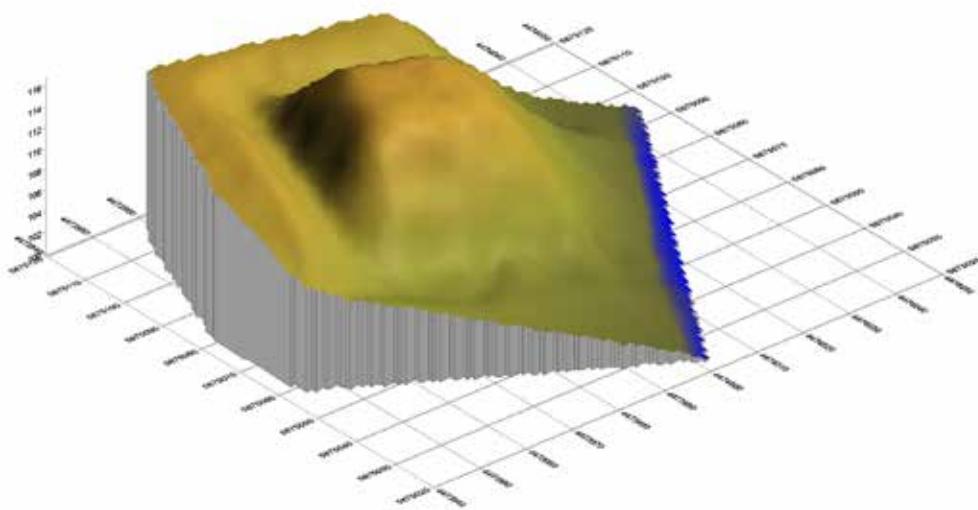
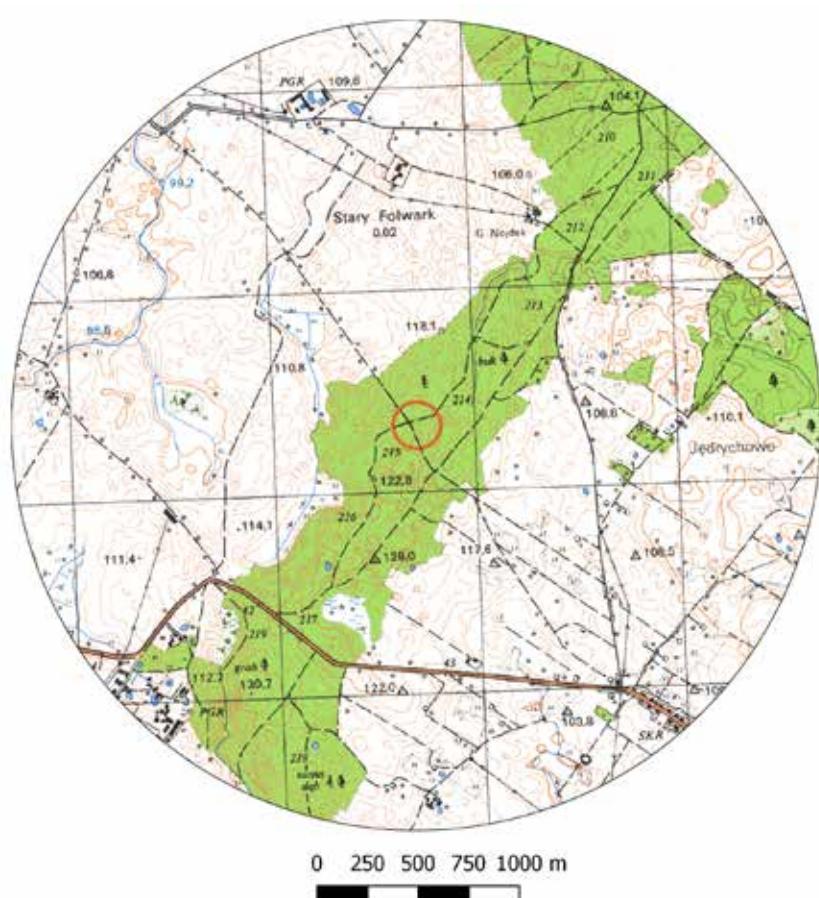

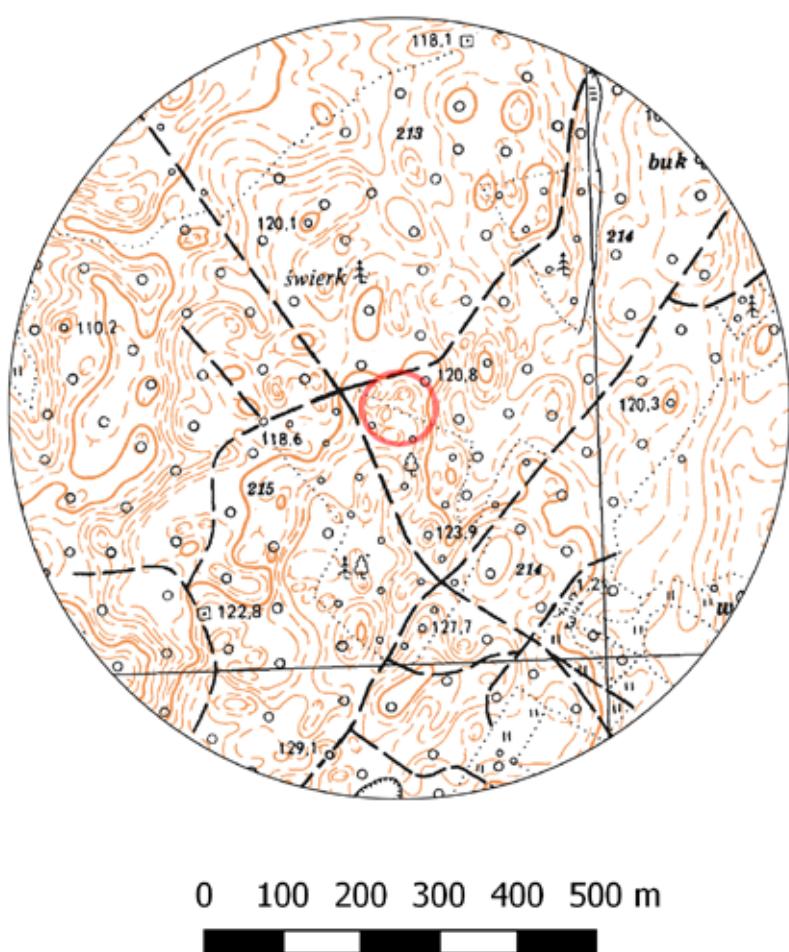
Iława, st. 33 – Wielka Żuława

Gmina Iława
Powiat iławski
AZP 27-52/15
Współrzędne geograficzne:
N 53°36'24"
E 19°33'4"

Ryc. 1. Grodzisko w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława na mapie w skali 1:25000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 2. Grodzisko w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława na mapie w skali 1:10000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA I JEGO FORMA

MAGDALENA RUTYNA I JACEK WYSOCKI

Grodzisko znajduje się w południowo-wschodniej części wyspy Wielka Żuława na jeziorze Jeziorka, jest na wysoczyźnie przy brzegu jeziora, na północny zachód od starego miasta w Iławie (ryc. 1-2). Wysoczyzna na wyspie jest pozostałością wzgórza kemowego z nawarstwieniami charakterystycznymi dla tej formy geomorfologicznej, z warstwowanymi frakcjami żwirowymi, piaszczystymi i ilastymi. Grodzisko ma formę ostrosłupa o śiętym wierzchołku, powstały na skutek odcięcia przekopem od wysoczyzny od strony północnej i zachodniej naturalnego jej cypla (ryc. 3). W ten sposób powstała forma stożkowata o planie zbliżonym do kwadratu, otoczona od północy i zachodu suchą fosą o głębokości do 5 m (ryc. 4-5), od południa ograniczona naturalnym uskokiem wysoczyzny, a od wschodu stromym brzegiem jeziora. Prawdopodobnie pierwotnie górną część grodziska była wyniesiona nieco ponad poziom wysoczyzny. Obecnie najwyższy punkt romboidalnego majdanu znajduje się w jego północno-zachodnim rogu i ma wartość 116,8 m n.p.m., co przy zwierciadle wody w Jeziorku położonym na wysokości około 99,0 m n.p.m., daje prawie 17 m różnicę (ryc. 6-7).

ŚRODOWISKO FIZYCZNO-GEOGRAFICZNE

JERZY NITYCHORUK I FABIAN WELC

Wyspa Wielka Żuława jest formą geomorfologiczną powstałą w rynnie lodowej zajmowanej obecnie przez akwen Jeziorka. Jest ona morfologicznie utworem kemowym powstały w fazach recesyjnych ostatniego zlodowacenia. Wyspa jest otoczona wodami Jeziorka, w jej obrębie nie ma żadnych cieków wodnych, w części północnej wyspy znajdują się niewielkie obszary zastoiskowe, bezodpływowe. Od północy wyspę dzieli od lądu jedynie kilkudziesięciometrowy płytki przesmyk. W miejscu położenia stanowiska i w jego okolicach, stwierdzono piaski kemowe, na których występują mało żyzne gleby bielicowe.

W zasadzie cała wyspa na *Szczegółowej mapie geologicznej Polski w skali 1:50 000 ark. Iława¹* jest przedstawiona jako kemp zbudowany z piasków, mułków i gliny spływowej, który powstał w stadiale górnym zlodowacenia Wisły. Południowy fragment wyspy budują piaski i żwiiry rynien subglacialnych, a północny torfy związane z sedymentacją w płytce strefie brzegu jeziora. Jeziorka jest typowym jeziorem rynnowym, a opisywana wyspa Wielka Żuława to efekt sedymentacji miedzy bryłami lodu, który wypełniał

Ryc. 3. Widok grodziska w Iławie, st. 33 - Wielka Żuława od strony południowo-wschodniej (fot. Z. Kobyliński)

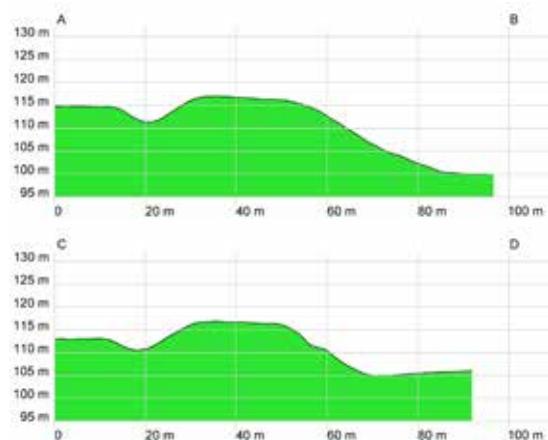
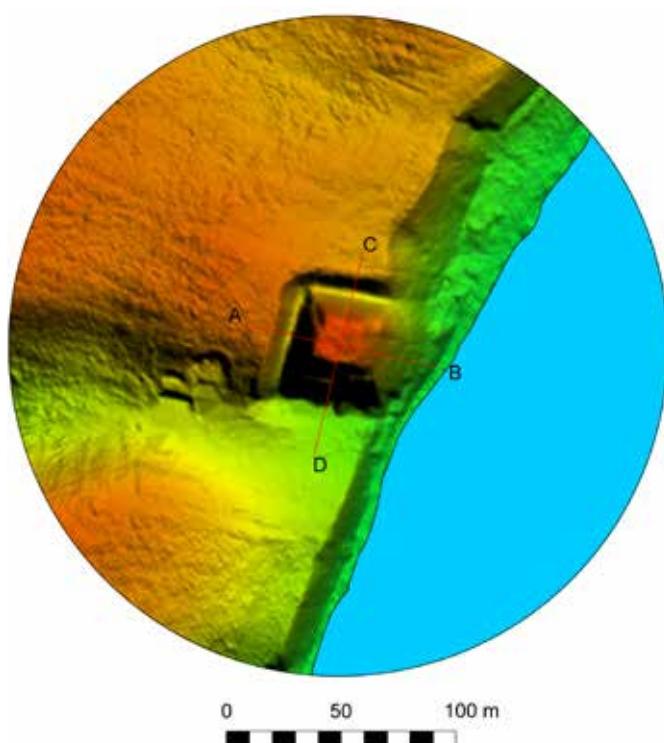

Ryc. 4. Widok fosy na północ od grodziska w Iławie, st. 33 - Wielka Żuława (fot. Z. Kobyliński)

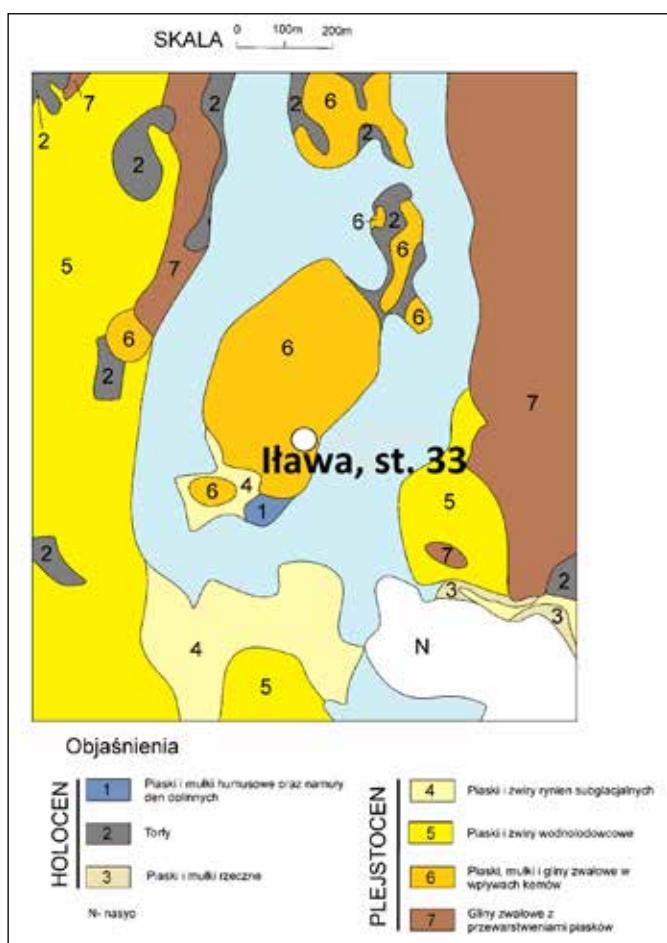

Ryc. 5. Widok fosy na zachód od grodziska w Iławie, st. 33 - Wielka Żuława (fot. Z. Kobyliński)

¹ Gałazka 2012.

Ryc. 7. Przekroje grodziska w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława po dwóch liniach uzyskane z danych ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 6. Grodzisko w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława na zobrazowaniu ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 8. Mapa geologiczna okolic grodziska w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

rynnę subglacialną w trakcie deglacacji tego obszaru (ryc. 8).

W trakcie badań geologicznych wykonano siedem wierzeń. Na ich podstawie sporządzono przekrój geologiczny wzdłuż linii A-B (ryc. 9-10). Najstarszymi osadami na przekroju są: piasek różnoziarnisty ze żwirkiem, barwy brązowej, oznaczony jako warstwa 1. Piasek ten przykrywa warstwa (2) gliny zwałowej, piaszczystej, barwy brązowej, o 4 m miąższości. Nad gliną występuje piasek różnoziarnisty, z domieszką gliny, miejscami z głazikami o średnicy do 3 cm, brązowy (warstwa 3). Osady te pochodzą z okresu stadiału głównego zlodowacenia Wisły i są efektem wytapiania lądolodu. Dzięki ich dużej zwartości i odporności na procesy erozyjno-deluwialne, obiekt zachował się w doskonałym stanie do naszych czasów.

Kolejna warstwa (4) buduje majdan obiektu i składa się z piasku drobnoziarnistego i średnioziarnistego ze żwirkiem i humusem oraz domieszką gliny. W wierceniu W1m osiąga 1,2 m miąższości i jest warstwą kulturową, o czym świadczą promiesiane frakcje osadowe i domieszka humusu. Najmłodsze osady (warstwa 5) wypełniają dno fosy i są to piaski drobnoziarniste z domieszką ilu, szare, z pojedynczym żwirkiem i fragmentami polepy. Występują one do 1,2 m, co pozwala szacować pierwotną głębokość fosy na około 6 m, w stosunku do poziomu majdanu.

Ryc. 9. Plan warstwicowy grodziska w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława (wyk. J. Błaszczyk) z zaznaczonymi miejscami wierceń geologicznych (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

MAGDALENA RUTYNA I JACEK WYSOCKI

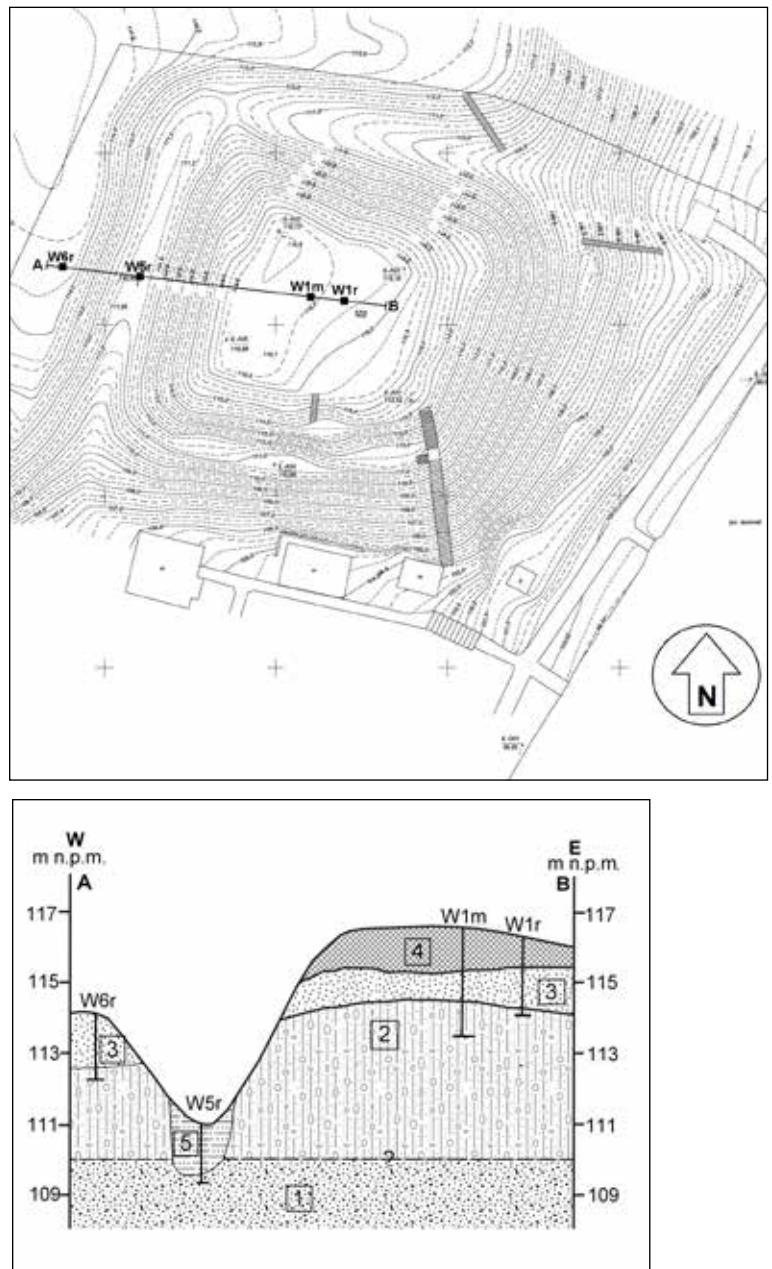
Przebieg badań terenowych

Grodzisko, w okresie przedwojennym znane pod nazwą *Scholtenberg*², wymieniane jest w literaturze polskiej i niemieckiej z końca XIX i początku XX w.³ Zaznaczone je także na mapie grodzisk opracowanej przez W. Antoniewicza i Z. Wartołowską⁴. Wpisane zostało do rejestru zabytków w roku 1986.

Stożek został prawdopodobnie częściowo zniwelowany i zdeformowany na skutek urządzeń tu w XIX w. cmentarza ewangelickiego, a następnie – w latach 60. XX w. – ośrodka wczasowego. Po cmentarzu ewangelickim pozostały resztki małej architektury cmentarnej w postaci betonowych obudów grobów i betonowych lub kamiennych cokołów ogrodzeń żeliwnych poszczególnych kwater. Cmentarz został zdewastowany i zniszczony w okresie po II wojnie światowej. Następnie na jego pozostałościach usytuowano kilka domków kempingowych, posiadających betonowe fundamenty oraz podłączone instalacje. Domki te zostały w latach 90. XX w. zlikwidowane, a ich pozostałości znajdują się poniżej poziomu gruntu przynajmniej częściowo usunięte. Wszystkie te działania spowodowały zniszczenia średniowiecznych nawarstwień kulturowych założenia obronnego.

Mając powyższe na uwadze, w czasie pierwszych wykopaliskowych badań grodziska, które miały miejsce w ramach realizacji programu *Katalog grodzisk Warmii i Mazur*, starano się założyć wykopy badawcze w miejscowościach, które były dostępne ze względu na drzewostan, a jednocześnie wydawały się najmniej zniszczone przez ingerencje z ostatnich 200 lat. Ogółem w trakcie badań w roku 2012 przebadano 105 metrów kwadratowych, z czego 24 m² w fosie, a pozostałe na górnym plateau stożka grodziska, zakładając sześć wykopów (ryc. 11).

- Wykop 1, o wymiarach 3 x 6 m, założono w północno-zachodniej części plateau stożka
- Wykop 2, o wymiarach 4 x 8 m, założono północno-wschodniej części plateau
- Wykop 3, o wymiarach 2 x 10 m, założono we wschodniej części stożka w taki sposób aby uchwycić krawędź plateau

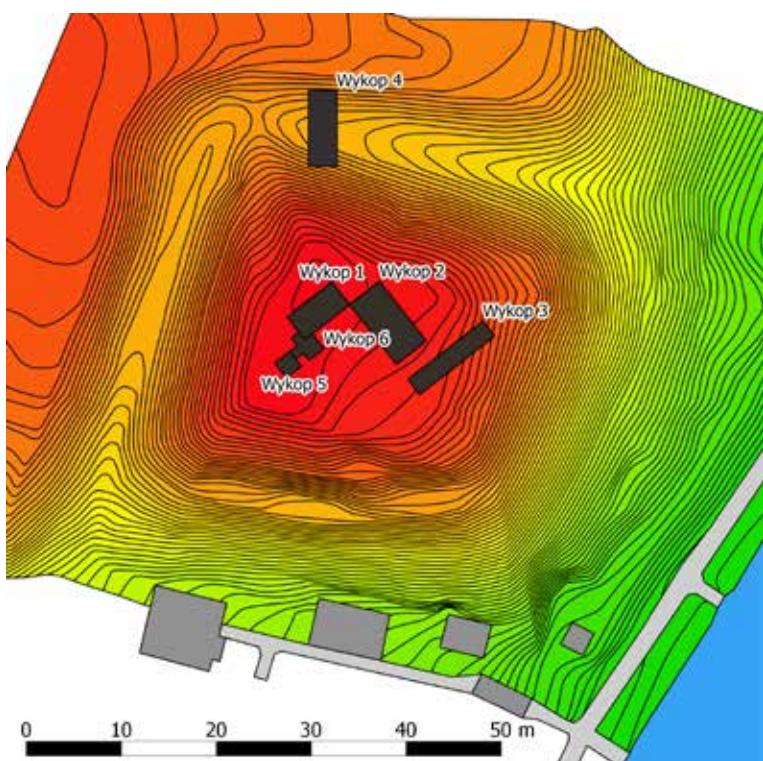
Ryc. 10. Profil geologiczny grodziska w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława: 1 - piasek różnoziarnisty ze zwirem, 2 - glina zwałowa, 3 - piasek różnoziarnisty, 4 - warstwa kulturowa, 5 - mułek piaskowy, wypełnisko fosy (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

- Wykop 4, o wymiarach 3 x 8 m, założono w północnej części fosy
- Wykop 5, o wymiarach 2 x 2 m, założono w zachodniej części plateau
- Wykop 6, o powierzchni 7 m², założono między wykopami 1 i 5 w celu obserwacji kontynuacji nawarstwień

² Wysocki i Klęczar 2013: 327-335.

³ Ossowski 1881: 9 nr 27; Lissauer 1887: 186; Behla 1888: 193; Łęga 1930: 557; Crome 1937: 213.

⁴ Antoniewicz i Wartołowska 1964.

Ryc. 11. Plan warstwicowy grodziska w Iławie, st. 33 - Wielka Żuława z zaznaczonymi wykopami badawczymi z roku 2012 (na podstawie pomiarów J. Błaszczyka, oprac. R. Solecki)

Stratygrafia stanowiska

W trakcie badań archeologicznych przeprowadzonych w 2012 roku wydzielono łącznie 62 jednostki stratygraficzne, które podzielono na pięć głównych faz związanych z użytkowaniem tego obiektu (tab. 1 i ryc. 12-17).

Warstwy naturalne

Zidentyfikowano następujące warstwy naturalne: 56=60=61=59 (W1, W2), 54 (W3) oraz 59=44 (W4).

Faza I - budowa i funkcjonowanie gródka

Faza IA

Najstarszą fazę związaną z zasiedleniem stanowiska w późnym średniowieczu zaobserwowano tylko w wykopie 3. Horyzont ten wyznaczają kolejno stratygraficznej następujące warstwy: twarda, tłusta glina 53, sypki piasek z węgielkami drzewnymi 52, gruboziarnisty, sypki piasek 51, sypki piasek z węgielkami drzewnymi 48, drobnoziarnisty, sypki, zbitny piasek 50, drobnoziarnisty, zbitny piasek 49 oraz gruboziarnisty, sypki piasek 55.

Faza IB

Faza IB to starszy okres funkcjonowania grodziska. W wykopie 2 bezpośrednio na calcu spoczywały następujące struktury:

- bruk kamienny 10, składający się z luźno spaso-wanych około 400 kamieni o średnicy od około 5 cm do około 30 cm,
- skupisko kamieni 24, liczące około 80 kamieni o średnicy od około 5 cm do około 30 cm,
- skupisko kamieni 34, zawierające około 20 ka-mieni o średnicy od około 5 cm do około 30 cm,
- skupisko kamieni 36, składające się z około 20 kamieni o średnicy od około 5 cm do około 20 cm.

Opisane kamienie przykrywały poziom użytkowy 12.

Odkryte w wykopie 3 warstwy piasku 15 i 15A prawdopodobnie świadczą o istnieniu w tym miejscu nasypu. Powyżej nasypu na stropie niejednorodnego piasku 27 zarejestrowano kontynuację bruku 10. Zadokumentowano łącznie około 300 kamieni o średnicy od około 5 cm do około 30 cm. Nad kamieniami 10 zalegał sypki, lekko zgliniony piasek 21.

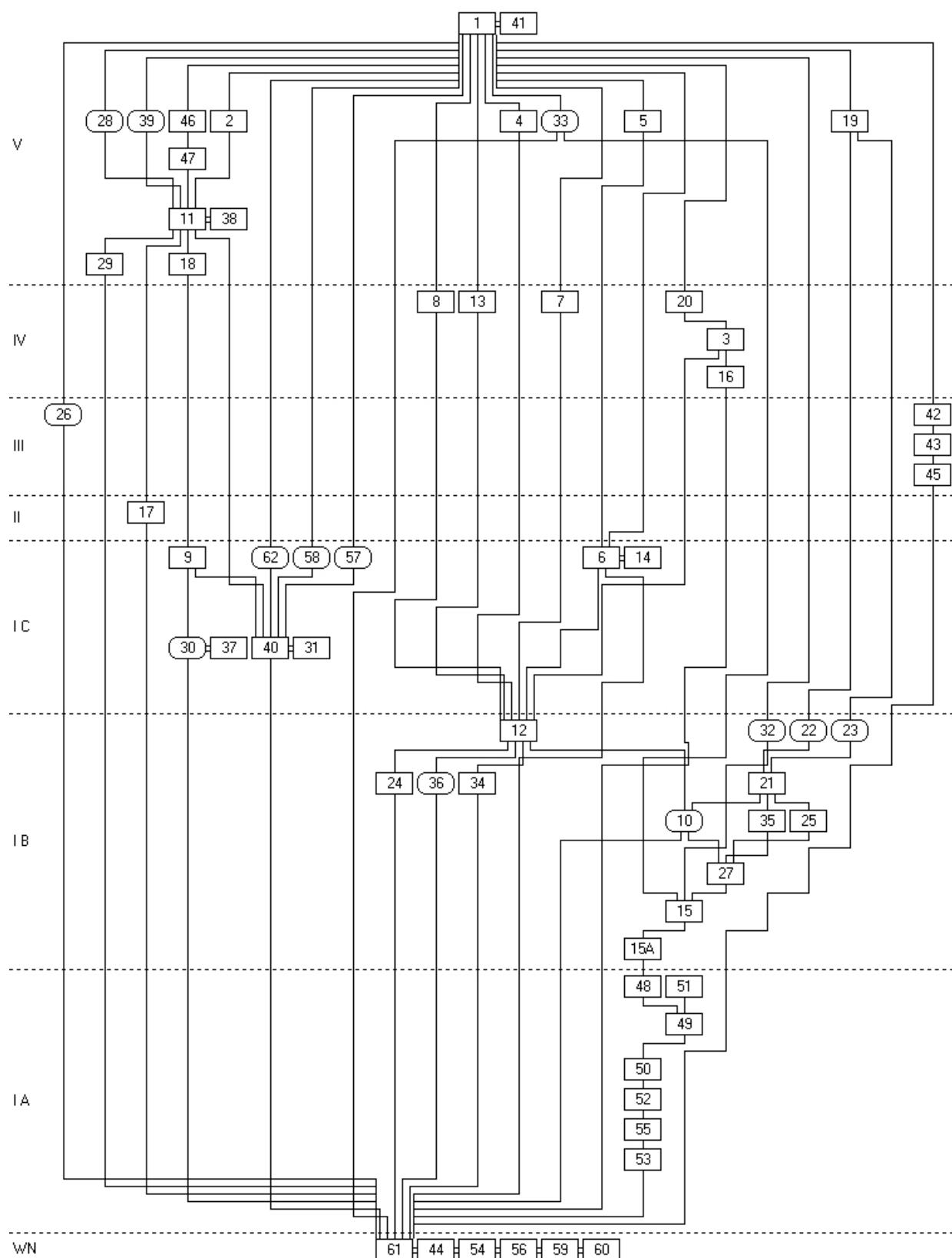
Faza IC

Najmłodsza podfaza związana jest z budową obiektów mieszkalnych oraz ich użytkowaniem. W wykopach 1 i 6 zaobserwowano pozostałości bruków – posadzek naziemnych budynków mieszkalnych lub gospodarczych, wzniesionych z drewna lub w konstrukcji szachulcowej. Na drewno zdaje się wskazywać mała ilość gliny i polepy w warstwach stanowiska. Bruk 9, w wykopie 1, spoczywał w sypkim, jednorodnym piasku 31=40. Składał się z około 300 kamieni, o średnicy od około 5 do około 30 cm. W centralnej części wykopu 1 odkryto pozostałości spalonej belki podwalinowej 62, ograniczającej bruk 9. Bruk 57, w wykopie 6, zalegał na sypkim, jednorodnym piasku 31=40. Składał się on z około 60 kamieni o średnicy od około 5 cm do około 30 cm. Z jednej strony ograniczony był belką podwalinową 58.

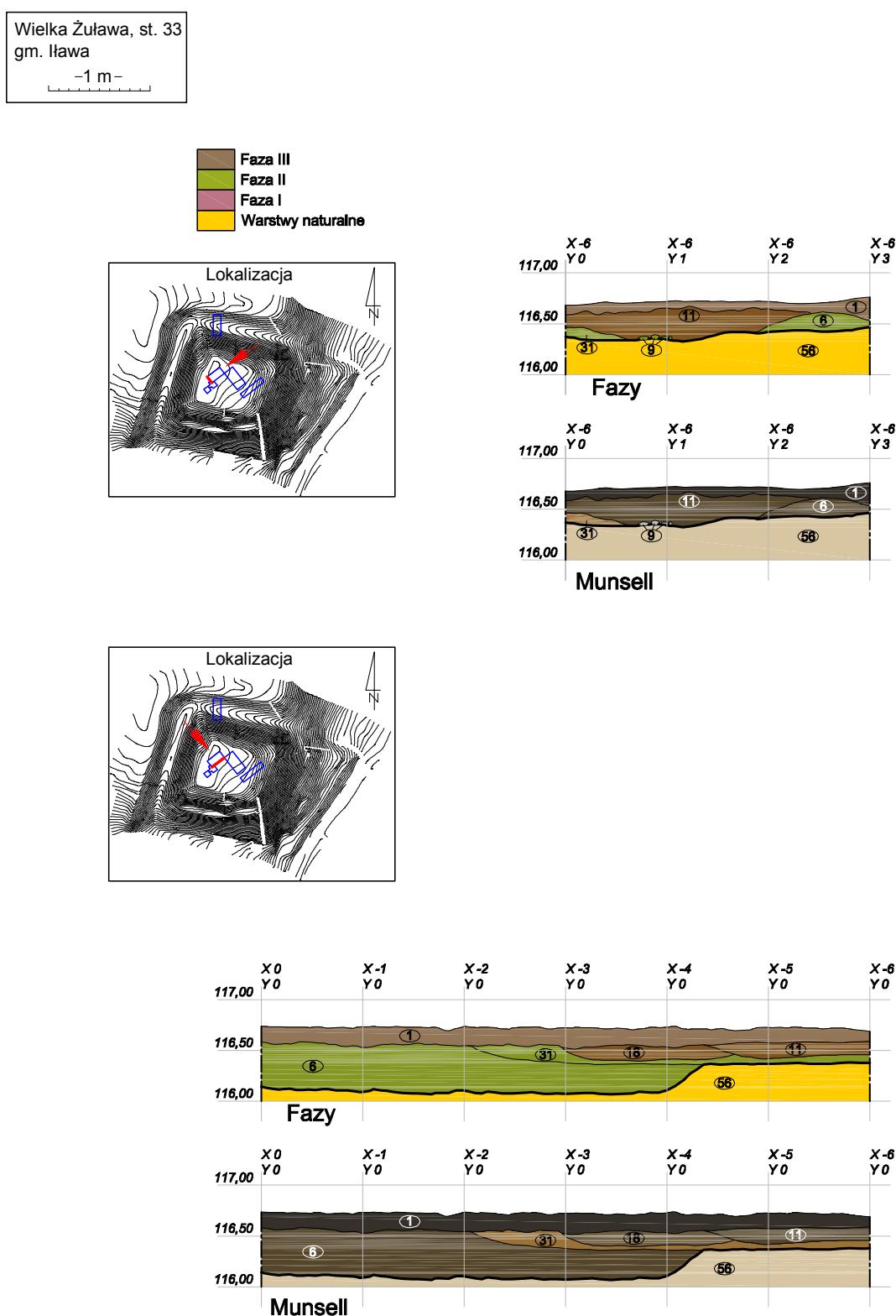
W wykopie 1, oprócz reliktu posadzki, zadokumentowano również poziom użytkowy reprezentowany przez jednorodny piasek 6=14 oraz przepalony piasek 30=37.

Faza II - zniszczenie gródka

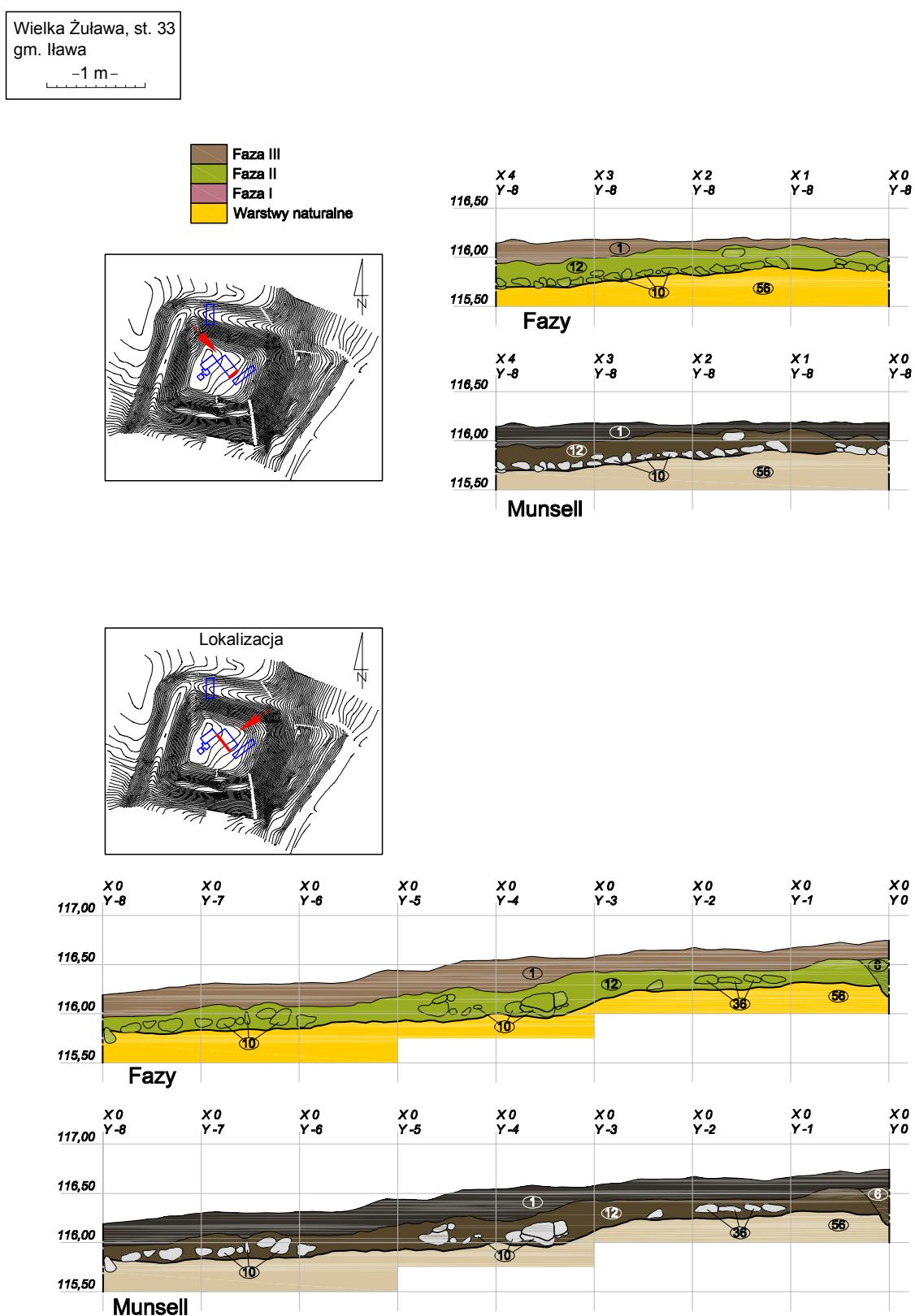
Północnośredniowieczną lub nowożytną fazę zniszczenia gródka wyznaczają odkryte w wykopie 1 kamienie 17. Znaleziska ruchome wskazują na nagły i niespodziewany sposób zniszczenia obiektu (pożar), w wyniku którego porzucone zostały cenne przedmioty (ostroga, okucia księgi).

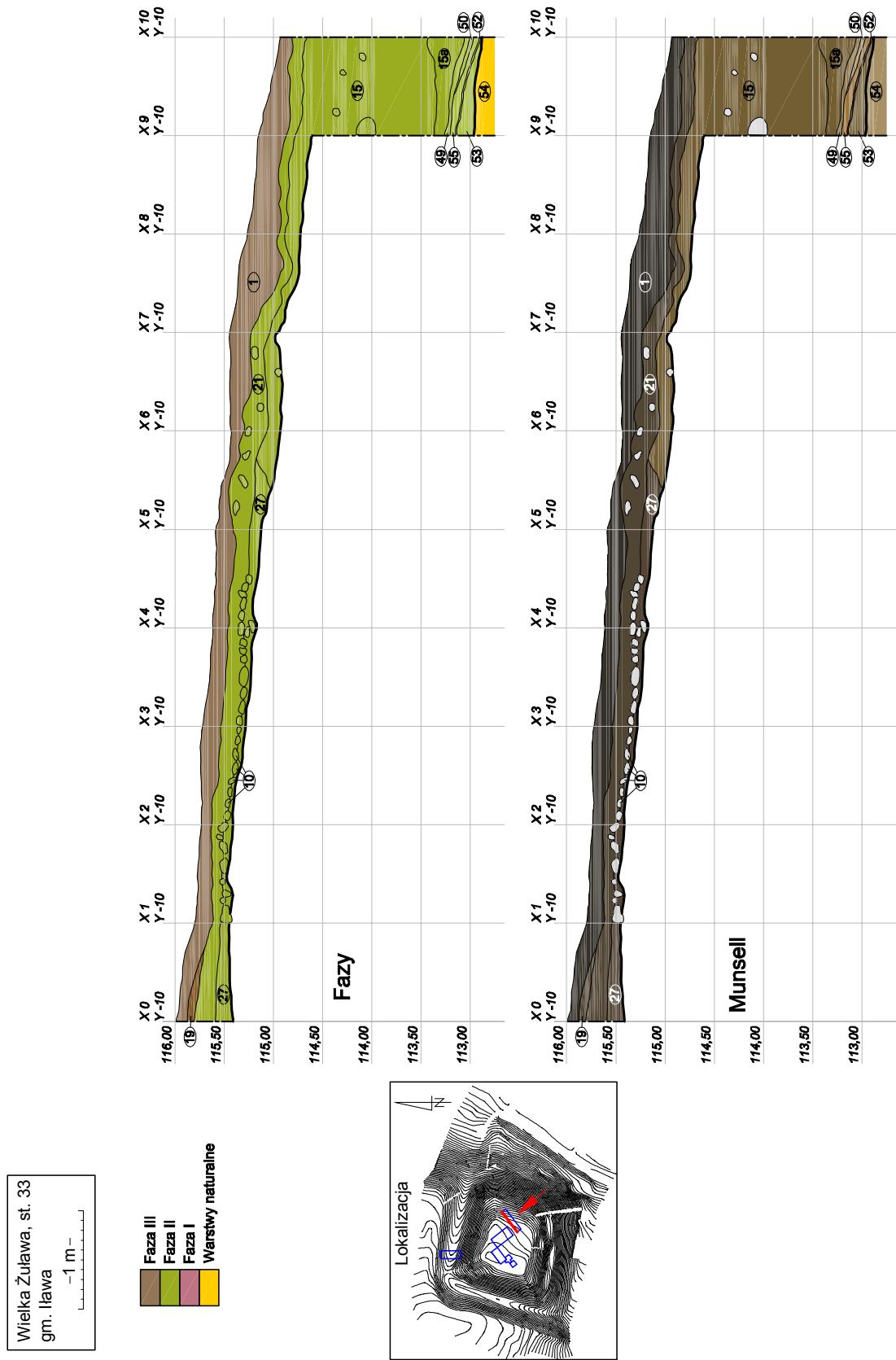
Ryc. 12. Ilawa, st. 33 – Wielka Żuława. Diagram relacji stratygraficznych (oprac. M. Rutyna)

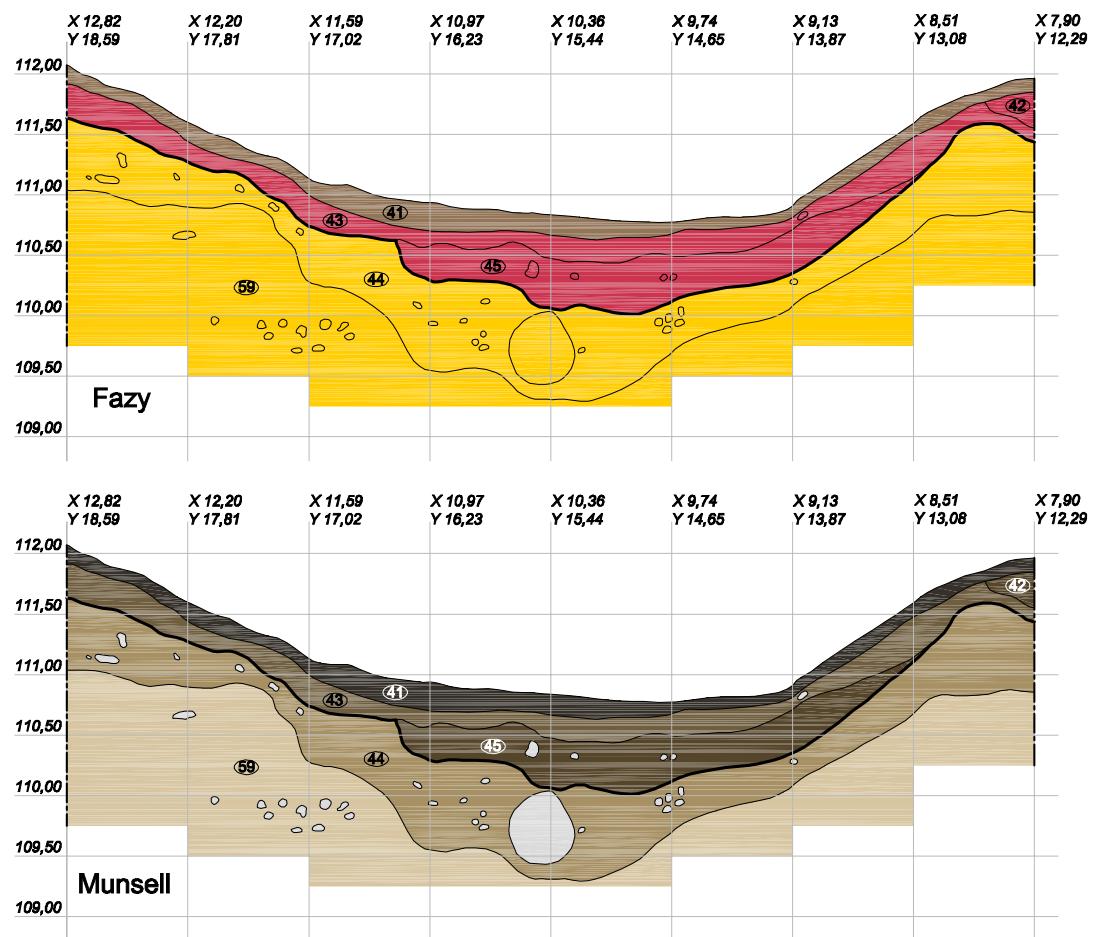
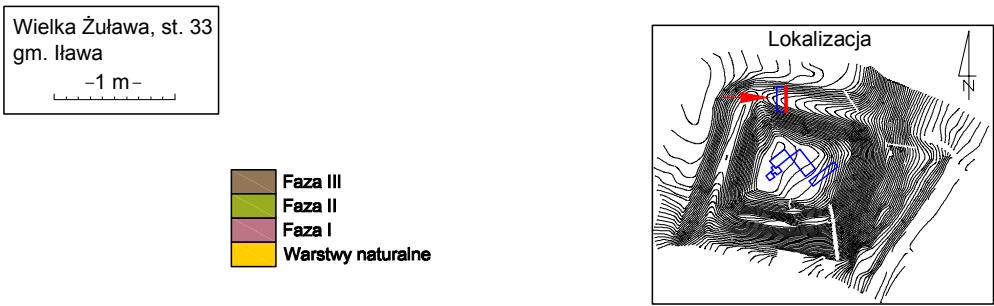
Ryc. 14. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Stratygrafia widoczna w ścianach wykopu 1 (oprac. M. Rutyna, R. Solecki i J. Wysocki)

Ryc. 15. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Stratygrafia widoczna w ścianach wykopu 2 (oprac. M. Rutyna, R. Solecki i J. Wysocki)

Ryc. 16. Iława, st. 33 - Wielka Żuława. Stratygrafia widoczna w ścianach wykopu 3 (oprac. M. Rutyna, R. Solecki i J. Wysocki)

Ryc. 17. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Stratygrafia widoczna w ścianach wykopu 4 (oprac. M. Rutyna, R. Solecki i J. Wysocki)

Tabela 1. Hawa, st. 33 – Wielka Żuława. Badania w roku 2012. Katalog warstw i obiektów oraz ich zależności stratygraficznych (oprac. M. Rutyna)

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
1=41	-	1, 2, 3, 4, 5, 6	plateau stożka, fosa	X=-5,53-10,45; Y=-12-22,44	Ziemisty piasek z dużą ilością szczątków organicznych; miąższość do 20 cm; humus	2,5Y 3/1; 2,5Y 2,5/1		6=14, 11=38, 12, 2, 19, 42, 43
2	-	1	plateau stożka	X=-4,44-6,00; Y= 0-1,33	Ziemisty piasek ze spalenizną i węgielkami drzewnymi; miąższość do 15 cm; humus	2,5Y 2,5/1	1	11, 18
3	3	2	plateau stożka	X= 0,88-2,10; Y= -7,08-5,90	Murowany grób z przełomu najpewniej XIX i XX w.; kształt prostokątny, wym. 63 x 107 cm, grubość ścian ok. 12 cm; na stropie wypełniska jamy grobowej widoczne fragmenty płyty nagrobnej	-	20	16, 12
4	-	2	plateau stożka	X= 0,40-0,95; Y= -0,82-1,31	Współczesny wkop śmiertnikowy; ziemia sypka, piaszczysta, mało zbita, przemieszana z współczesnymi odpadkami	2,5Y 3/1, 2,5Y 5/3	1	6
5	-	2	plateau stożka	X= 1,61-2,05; Y= -0,70-1,10	Współczesny wkop śmiertnikowy, ovalna plama ziemi z widocznymi wystającymi śmieciami; ziemia sypka, mało zbita, przemieszana	2,5Y 3/1	1	6
5A	-	2	plateau stożka	X= 2,88-3,21; Y= -0,45-1,06	Współczesny wkop śmiertnikowy, ovalna plama ziemi z widocznymi wystającymi śmieciami; ziemia piaszczysta, mało zbita, przemieszana	2,5Y 3/1; 2,5Y 5/3	1	6
6=14	-	1, 2	plateau stożka	X=0-5; Y= -8-3	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 50 cm; poziom użytkowy	2,5Y 3/3	1, 5A, 5, 4	12
7	-	2	plateau stożka	X= 1,64; Y= -4,14	Fundament kamienny ogrodzenia grobowca	-	1	12
8	-	2	plateau stożka	X= 1,28; Y= -3,84	Fundament kamienny ogrodzenia grobowca	-	1	12
9	-	1	plateau stożka	X= -2,31-6,00; Y= 0-2,16	Bruk kamienny (300 kamieni, o śr. do ok. 30 cm), ciasno spasowany; prawdopodobnie kamienna posadzka	-	11=38	31=40
10	10	2, 3	plateau stożka	X= 0-4,92 (W2); 0,15-4 (W3); Y= -4,14-8 (W2); -10-12 (W3)	Bruk kamienny (ok. 400 kamieni o śr. do ok. 30 cm), luźno spasowany, o nierównej, nieregularnej powierzchni	-	21, 12	27, 61
11=38	-	1, 5, 6	plateau stożka	X= -10-2,98; Y= -2-2,16	Sypki, niejednorodny piasek; miąższość do 15 cm; XX-wieczny poziom użytkowy	2,5Y 3/3	2, 1	9
12	-	2	plateau stożka	X=0-4; Y= -8-0	Sypki, niejednorodny piasek; miąższość do 40 cm; poziom użytkowy	2,5Y 3/3	1	10, 56=61
13	-	2	plateau stożka	X= 1; Y= 3,18	Kamienny fundament ogrodzenia grobowca	-	1	12
15	-	3	plateau stożka	X= 8,2-10; Y= -10-12	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 130 cm; nasyp	2,5Y 4/4	27, 32	15A
15A	-	3	plateau stożka	X= 9-10; Y= -10-12	Lekko gliniasty, niejednorodny piasek; miąższość do 30 cm; nasyp	2,5Y 4/4	15	49, 48
16	-	2	plateau stożka	X= 0,96-2,54; Y= -5,72-7,29	Sypki, niejednorodny piasek; XIX-wieczny poziom użytkowy	2,5Y 4/3	3	12
17	-	1	plateau stożka	X= -2,5-4,06; Y= 1,64-2,80	Skupisko kamieni (ok. 70 kamieni, o śr. do 20 cm); nowożytny lub późnośredniowieczny poziom zniszczenia gródka	-	1	31
18	-	1	plateau stożka	X= -2,96-4,56; Y= 0-0,58	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 15 cm; XX-wieczny poziom użytkowy	2,5Y 4/3	2	31
19	-	3	plateau stożka	X= 0-3,2; Y= -10-12	Lekko gliniasty, niejednorodny piasek; miąższość do 10 cm; XX-wieczny poziom użytkowy	2,5Y 3/2	1	21
20	-	2	plateau stożka	X= 1,07-1,90; Y= -6,08-6,92	Wypełnisko murowanego grobowca 3	10YR 4/3	1	3
21	-	3	plateau stożka	X= 0-10; Y= -10-12	Lekko gliniasty, niejednorodny piasek; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy	2,5Y 3/2	1	27, 15
22	22	3	plateau stożka	X= 2,65-3,40; Y= -10-10,44	Skupisko ok. 10 kamieni o śr. do 20 cm	-	1	21
23	23	3	plateau stożka	X= 7,25-8,46; Y= -10-10,28	Skupisko ok. 15 kamieni o śr. do 20 cm	-	1	21
24	-	2	plateau stożka	X= 2,57-3,88; Y= -3,94-6,28	Skupisko luźnych kamieni (ok. 80 kamieni, o śr. do 30 cm), przy północno-wschodniej krawędzi wykopu	-	1	6
25	-	3	plateau stożka	X= 6,32; Y= -8,15	Miejsce znalezienia grotu, fragmentu zaprawy oraz cegły	-	21	15

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna
						Znajduje się pod	Znajduje się nad
26		2	plateau stożka	X= 0,62-1,4; Y= -7,18-7,95	Lekko zgliniasty, niejednorodny piasek; miąższość do 15 cm; warstwa powstała w wyniku naturalnego narastania gleby	2,5Y 3/2	1 61
27	-	3	plateau stożka	X= 0,15-4; Y= -10-12	Sypki, niejednorodny piasek; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy	10YR 3/2	21, 10 15
28	29	1	plateau stożka	X= -2-3; Y= 0-1,6	Lekko gliniasty, niejednorodny piasek; miąższość do 50 cm; XX-wieczny poziom użytkowy; wypełnisko jamy 29	10YR 3/2	1 29
29	29	1	plateau stożka	X= -2; Y = 0	Jama śmietnikowa	2,5Y 4/3	28 31=40
30=37		1	plateau stożka	X= -3,98-4,60; Y= 0,22-0,88	Sypki, lekko gliniasty, niejednorodny piasek; miąższość do 10 cm; poziom użytkowy	10YR 2/2	31=40 6=14
31=40	-	1, 6	plateau stożka	X= -10-8; Y= -2,2-1,6	Sypki, jednorodny piasek; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy	10YR 2/2 do 10YR 5/6	29, 17, 9, 11=38 30=37, 60, 6=14
32		3	plateau stożka	X= 7,38-9,26; Y= -10,82-12	Skupisko ok. 30 kamieni o śr. do 20 cm	-	21 15
33	33	2, 3	plateau stożka	X=0-5; Y= -8-10	Wkop pod mur cmentarny		1 61
34	-	2	plateau stożka	X= 0,41-1,8; Y= -2,62-3,26	Skupisko ok. 20 kamieni o śr. do 30 cm	2,5Y 5/3	1 12
35	-	3	plateau stożka	X=8,20-8,40; Y= -10,55-10,70	Nora zwierzęca	10YR 3/2	21 15
36	36	2	plateau stożka	X= 0-1,18; Y= -1,28-2,46	Skupisko ok. 20 kamieni o śr. do 20 cm	2,5Y 5/3	1 12
39		5	plateau stożka	X= -8,06-8,80; Y= -0,02-1,27	Skupisko ok. 20 kamieni o śr. do 20 cm	-	1 38
42	-	4	fosa	X=5,53-10,45; Y=12,29-20,44	Warstwa zglinionego, przemieszanego z humusem piasku; miąższość do 15 cm; warstwa erozyjna	2,5Y 3/3	41=1 43
43	-	4	fosa	X=5,53-10,45; Y=12,29-20,44	Sypki, niejednorodny piasek; miąższość do 20 cm; warstwa erozyjna	2,5Y 4/3	42 45
44=56=59=60=61	-	1, 2, 4	plateau stożka, fosa	X=0-10,45; Y= -8-20,44	Sypki, jednorodny piasek; calec	2,5Y 4/3; 2,5Y 6/4; 2,5Y 8/3; 5YR 4/6; 5YR 5/8; 5YR 8/1; 10YR 5/8	10, 12, 14, 26, 31, 45
45	-	4	fosa	X=5,53-10,45; Y=12,29-20,44	Niejednorodny, lekko zgliniony piasek; miąższość do 45 cm; warstwa erozyjna	2,5Y 3/3	43 44
46	-	5	plateau stożka	X= -9-10; Y= 0-1,12	Warstwa przegniBej, drewnianej podBogi domku letniskowego z lat 60. XX w.	7,5YR 4/6	1 47
47	-	5	plateau stożka	X= -9-10; Y= 0-1,18	Wylewka betonowa pod drewianą podłogą (46)	2,5Y 8/2	46 38
48	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9-10; Y= -10,2-12	Sypki, niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 5 cm; poziom użytkowy	2,5Y 2,5/1	15A 49
49	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9-10; Y= -10-12	Drobnoziarnisty, jednorodny, sypki piasek; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy	2,5Y 5/4	15A, 48 50
50	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9-9,32; Y= -10,93-12	Drobnoziarnisty, jednorodny piasek; miąższość do 10 cm; poziom użytkowy	2,5Y 6/4	49 55, 51
51	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9-9,32; Y= -10-12	Gruboziarnisty, jednorodny, sypki piasek; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy	2,5Y 6/6	50 52, 55
52	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9-10; Y= -10-12	Niejednorodny piasek z węgielkami drzewnymi; miąższość do 5 cm; poziom użytkowy	2,5Y 2,5/1	55, 51 53
53	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9-10; Y= -10-12	Jednorodna glina; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy	2,5Y 4/4	52 54
54	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9-10; Y= -10-12	Twarda, jednorodna glina; calec	2,5Y 6/4	53
55	-	3 (sondaż)	plateau stożka	X= 9; Y= -10-12	Gruboziarnisty, jednorodny, sypki piasek; miąższość do 10 cm; poziom użytkowy	10YR 5/6	50 52
57	57	6	plateau stożka	X= -6-8; Y= 0-3	Bruk kamienny (ok. 60 kamieni o śr. do 30 cm)		1 40
58	58	6b	plateau stożka	X= -6-8; Y= 0-3	Pozostałość belki podwalinowej ograniczającej bruk kamienny 57		38 40
62		1	plateau stożka	X= -3-4; Y= 1-2	Relikt belki podwalinowej ograniczającej bruk kamienny 9		1 31=40

Faza III – przerwa w użytkowaniu

Po opuszczeniu gródka, na jego *plateau*, w wyniku naturalnego narastania gleby powstała warstwa tłustego, zglinionego piasku 26, zidentyfikowana w wykopie 2.

W nawarstwieniach fosy (W4) nie zaobserwowano klasycznego namuliska powstającego w trakcie długotrwałego użytkowania obiektu. Zaobserwowano natomiast warstwy o charakterze osuwiskowym powstałe prawdopodobnie na skutek destrukcji obiektu średniowiecznego (osuwiska kamieni). Horyzont ten wyznaczają następujące warstwy: tłusta glina 45, niejednorodny piasek 43 oraz zglinony, lekko ziemisty piasek 42.

Faza IV – cmentarz XIX w.

W XIX w. na terenie późnośredniowiecznego gródka założono cmentarz ewangelicki. Stożek zapewne został wówczas zniwelowany. W wykopie 2 odkryto jamy grobowe (3, 8, 20, 16) oraz rowy pod ogrodzenia kwater grobowych (7, 13).

Faza V – ośrodek wczasowy (XX w.) i humus współczesny

W wieku XX na terenie gródka powstał ośrodek wczasowy. Struktury późnośredniowieczne zostały zniszczone przez wkopy pod fundamenty domków (18, 11=38, 2, 46, 47), wkopy pod kable i inne instalacje (28) oraz wkopy śmiertnikowe (29, 5, 5A, 4, 19). Domki kempingowe w latach 90. zostały zlikwidowane. Poziom humusu współczesnego wyznacza sypki, lekko ziemisty piasek 1=41 (W1-W6).

ZNALEZISKA
URSZULA KOBYLIŃSKA

Ceramika Ogólna charakterystyka zespołu ceramiki

W trakcie badań wykopaliskowych na terenie grodziska w Iławie, st. 33 (wyspa Wielka Żuława) w 2012 roku pozyskano łącznie 581 fragmentów ceramiki. Pod względem chronologicznym w zbiorze tym znalazły się dwa fragmenty z wczesnej epoki żelaza i 579 fragmentów późnośredniowiecznych (tab. 2). W zbiorze ceramiki późnośredniowiecznej 91 fragmentów można określić jako reprezentujące tzw. ceramikę tradycyjną, barwy brązowej, o technologicznych cechach naczyń wczesnośredniowiecznych, a 488 fragmentów repre-

zentuje technologię typowo późnośredniowieczną. Najliczniejszy zbiór ceramiki wykonanej w technologii typowo późnośredniowiecznej obejmuje głównie ceramikę „siwą” (409 fragmentów, czyli ponad 70% całego zbioru).

Ceramika z wczesnej epoki żelaza

W materiale ceramicznym z grodziska na Wielkiej Żuławie znaleziono jedynie dwa fragmenty brzuściów, których chronologię można ustalić na wczesną epokę żelaza. Są to niewielkiej wielkości ułamki (2,5 i 4 cm) o powierzchni wewnętrznej gładkiej i wypolerowanej, pochodzące prawdopodobnie z tzw. naczyń stołowych, barwy jasnoczerwonawo-brązowej (2,5YR 6/4). Jeden fragment (z jednostki stratygraficznej 14) pochodził z cienkościennej, a drugi (z jednostki stratygraficznej 58) – z grubościennej naczynia z wyłożeniem wnętrza czarną, tłustą glinką.

Ceramika średniowieczna brązowa – tzw. tradycyjna

Na terenie grodziska znaleziono 91 fragmentów ceramiki średniowiecznej wykonanej w technologii typowej jeszcze dla okresu wczesnego średniowiecza, ale pod względem form analogiczna do późnośredniowiecznych naczyń „siwych” i współwystępująca z nimi, stąd też określana jest mianem „tradycyjnej”.

Ceramika ta charakteryzuje się niejednolitą brązowo-ceglasto-brunatną barwą (5YR 5/4,5/6), lekkim zagładzaniem powierzchni, głównie w górnych jej odcinkach, tworząc równe, lekko szorstkie ścianki. Naczynia były całkowicie, średnio silnie, obtaczane. Wykonane są z masy ceramicznej zawierającej głównie piasek o zróżnicowanej granulacji i dużą ilość miki. Niekiedy jest to bardzo miękka glina, łatwo ulegająca zniszczeniu i wypłukaniu. Przełamy są niejednorodne: trój-, dwu- lub jednobarwne. Na szyjkach i brzuściach widoczny jest ornament, przeważnie w postaci pojedynczej linii falistej lub płytkiej wielokrotnej oraz poziomych żłobień wykonanych ryclem o zaostrzonej końcówce (tabl. 1:1, 7, 12-13, 15). Widoczna jest także tendencja do pokrywania dużej części naczynia szerokimi żłobieniami, przeważnie też głębokimi, niezależnie od ich szerokości (ryc. 3:4), czasem są to góra szerokie bruzdy wraz z wielokrotną linią falistą (ryc. 5:3). Powierzchnie wygładzane były przeważnie przed wykonaniem ornamentu, a wysokie i odstające brzegi żłobień nie były zacierane. Odkryte fragmenty naczyń wykazują ślady okopienia powierzchni, a na wylewie występują często spływające szare smugi wzduż ścianki. Niekiedy zaobserwować można grubą warstwę czarnej spalenizny.

Tabela 2. Zestawienie ilościowe fragmentów ceramiki z grodziska w Hawie, st. 33 – Wielka Żuława (oprac. U. Kobylinska)

Faza	Liczba fragmentów facznych	Liczba różnych nazych	Wylewy	Ornamentowane	Sztyki	Liczba fr. ogólna	Gładkie	Wyświecane	Szorstkie	Złobki dookolne	Liniaria faliasta	Ornament plastyczny	Odciski	Ucha	Podrywki	Części przydennie	Liczba fragmentów	Na podsypce	Plaskie	Odcimanie	Ceramika „stwa”	Ceramika z poleweą	Fragmenty przepalone	Fragmenty o wypuklancej powierzchni	Wczesna epoka żelaza	Ceramika późnosredniowieczna „tradycyjna”	Ceramika „stwa”, cęglasta i polowana	Chronologia				
																												Chronologia				
I A	49	9				9	9	3																								
IB	12	2				2	1	1	5	3	1																					
IB	15	21	1	3	1	17	2	12	1	5	3	1				2																
IB	21	18	3	3	18	1	12	1	11	5						1	1															
IC	58	10				1	7	2	4	5	1	1				2																
IC 30=37	17	3	3	24	1	11	11	1								1	1	1	?													
IC 31=40	157	14	19	103	7	105	41	8	45	4	37	1	3	3	1	18	4	8	1	3	3	1	1	120	1	6	22	135				
IC 6=14	160	21	22	116	2	5	117	5	4	106	1	39	1	2	1	7	11	84	4	3	8	2	3	99	3	1	1	37				
IV	13	1				1																										
V 1=41	111	11	13	89	2	7	73	5	4	55	31	2	2	1	11	6	55	6	5	1	82	10	2		6	105						
V 2	13	1	1	5	1	8	1	2	4	1	1				1	2	38	1	1	1	9	1			2	11						
V 11=38	32	4	4	20	1	20	1	2	17	9	1		2		5	2	20	1	2								32					
V 18	17	1	1	6	2	12	1	1	10	5	1	1	1	1																		
V 28	9					1	7	5		2			1																			
V 33	4					4		4																								
SUMA	581	59	67	384	4	28	405	65	22	288	10	141	9	7	7	5	2	50	27	205	7	14	20	4	5	409	18	2	17	2	91	488

Tabela 3. Fragmentacja i erozja fragmentów ceramiki z grodziska w Iławie, st. 33 – Wielka Żuława (oprac. U. Kobylińska)

Jedn. strat.	Kategorie wielkościowe [cm]										Stopień erozji				SUMA
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	0	I	II	III	
1=41		4	31	36	17	12	4	4	2	1	9	82	20		111
2			4	3	5			1			11	2			13
6=14		10	48	52	30	17	2		1		2	144	14		160
11=38		2	11	11	4	1	1	2			28	4			32
12				2								1	1	2	
13				1							1				1
15		1	10	4	6						1	6	12	2	21
18		1	7	6	2	1					1	16			17
21		5	5	3	3	1		1			12	6			18
28			5	1	2			1			5	1	3	9	
30=37		2	9	1	3			2			16	1			17
31=40		16	51	47	16	12	9	2	4		139	10	8		157
33		1			2			1				4			4
49	1	4	3	1							6	1		2	9
58		1	3	4	2						5	4	1	10	
SUMA	1	47	187	172	92	44	16	14	7	1	20	465	79	17	581

Zbiór tej ceramiki z grodziska na Wielkiej Żuławie obejmuje głównie brzuśce, niekiedy ornamentowane żłobieniami poziomymi wraz z rytą linią falistą oraz 10 fragmentów górnych części naczyń z zachowanym wylewem.

Na podstawie podobnych charakterystycznych cech górnych fragmentów naczyń, takich jak i średnica wylewu naczynia, stopień wychylenia, profilowanie czy szerokość wylewu, obecność wgłębenia na pokrywę i jego wielkość, wydzielone zostały następujące grupy naczyń:

1. Wychylenie górnej części naczynia jest łagodne, łukowe; brzeg wąski,ścięty ukośnie lub profilowany, zarówno od góry jak i z zewnątrz; Wysokość profilowanego wylewu z zewnątrz wynosi od 1 do 2 cm; średnice wylewów naczyń wynoszą od ok. 14 do 17 cm; są to niewielkich rozmiarów cienkościenne garnki barwy brązowo-ceglastej (tabl. 1:1; 2:17; 4:17). Takie ukształtowanie wylewów jest podobne do form naczyń „siwych” zaliczonych do grupy 2 typowej ceramiki późnośredniowiecznej;

2. Naczynia o mocnym wychyleniu wylewu z głębokim profilowaniem z każdej strony, także od wewnętrzna pokrywę; cienkościenne naczynia o średnicy wylewu wynoszącej 18-20 cm (tabl. 2:7, 15; 4:12);

3. Naczynia o łukowato wygiętej, wyraźnie uformowanej szyjce i wychylonym wylewie z łagodnym przegiębieniem na pokrywę, zaokrąglonymi krawędziami, esowate i baniaste; średnica wylewu wynosi ok. 16 cm; są to średniej wielkości obtaczane garnki barwy ceglastro-brązowej z zaznaczającym się silnym okopciem powierzchni (tabl. 3:4); analogiczne formy na Mazowszu datowane są na XII/XIII w.⁵

4. Naczynia o mocno kolankowato wychylonym wylewie, prostej szyjce i profilowanym od zewnątrz brzegiem, o średnicy wylewu wynoszącej ok. 16 cm (tabl. 4:21); analogią do tej formy mogą być naczynia z Jedwabna, st. 1, gm. Lubacz, pow. toruński i Mędrzyc, st. 1, gm. Świecie nad Osą, pow. grudziądzki, datowane na 2. połowę XII - XIII/XIII w.⁶

Nieliczne zachowane fragmenty z wylewem wskażają, że naczynia tej grupy technologicznej to w zespole zabytkowym z grodziska na Wielkiej Żuławie głównie garnki do gotowania średniej wielkości, zaopatrzone w pokrywy. Można sądzić, że były to naczynia wykonane przez miejscowych garncarzy w tradycyjny sposób, wypalane w atmosferze utleniającej i według wcześniejszych znanych im wzorców. Takiego rodzaju ceramika sporadycznie występuje na innych stanowiskach osadniczych w sąsiednich regionach o intensywniejszym zasiedleniu, np. na Pomorzu, Ziemi Chełmińskiej czy Mazowszu⁷. W świetle występowania tego rodzaju ceramiki razem z ceramiką „siową” matową, można datować ją na XIII w.

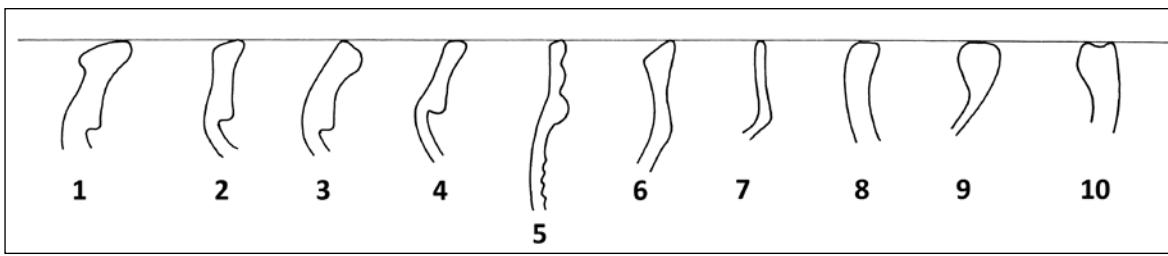
Ceramika wykonana w technologii późnośredniowiecznej

Na terenie grodziska znalezione 488 fragmentów typowej pod względem technologicznym ceramiki późnośredniowiecznej, w tym 18 fragmentów z polewą. Zastosowano tu głównie szkliwienie barwy brązowej, które pokrywało naczynia o ceglastroj masie ceramicznej. Odkryto także 409 fragmentów ceramiki tzw. „siowej”, o powierzchni matowej, w tym 67 fragmentów z wylewem (stanowiących odpowiednik

⁵ Affelski i Dłubakowski 2005-2006: ryc. 7:1, s. 494.

⁶ Poliński 1996: ryc. 51:p; 52:o.

⁷ Affelski i Dłubakowski 2005-2006: ryc. 7:1-2, 4.

Ryc. 18. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Typy naczyń „siwych” (rys. D. Wach)

384% SEN), 405 fragmentów brzuśców, z których 164 było ozdabianych oraz 27 części den (stanowiących łącznie odpowiednik 205% SEN), głównie płaskich i kilka lekko wklęsłych, przeważnie na podsypce.

Ceramika z tego okresu jest silnie obtaczana, zarówno barwy ceglastej, jak i barwy szarej, „siwej”, i pochodzi z większości jednostek stratygraficznych grodziska. Najliczniej występującą ceramiką „siwa” z tego grodziska jest jednolita w swym charakterze. Naczynia mają barwę w odcieniach od jasnoszarej do czarnej (5YR 6/1, 5/1, 4/1); są wypalone w atmosferze redukcyjnej, z przełamami w przeważającej większości jednolicie szarymi, choć niewielka część ceramiki ma dwukolorowe czerwonawo-szare i czerwonawo-brązowe (5YR 5/2, 5/3, 5/4) barwy lub plamy na powierzchni, co wskazuje na nierówny wypał. Większość zachowanych fragmentów charakteryzuje powierzchnia szorstka, kostropata lub tylko lekko wygładzona. Niewielka liczba fragmentów ceramiki o powierzchni wyścieconej pochodzi z naczyń cienkościennych, małych, miniaturowych, mis, miseczek i talerza (tabl. 2:23-24; 4:10, 20).

Wynikiem klasyfikacji fragmentów ceramiki naczyniowej jest podział na formy na podstawie ukształtowania i wyprofilowania wylewu oraz wielkości średnicy wylewu naczynia. W analizowanym materiale zidentyfikowano głównie naczynia o formie garnków i dzbanów, choć – ze względu na brak w większości przypadków zachowanych połączeń części brzegowych z szyjkami i brzuścami – trudno jednoznacznie określić proporcje, rzeczywiste wychylenie wylewu naczynia, a co za tym idzie prawdopodobną ich wielkość i funkcję. Można zatem brać pod uwagę jedynie pośrednie przesłanki, jakimi są np. wielkość średnicy wylewu czy masywność naczynia, grubość ścianek, stopień wygładzenia powierzchni, obecność wyściecenia na wylewie, wystąpienie uch, czy takie cechy jak obecność plam okopienia, czy warstw spalenizny na ściankach. Podziału dokonano głównie na podstawie pomiaru szerokości brzegu, wielkości średnicy wylewu oraz szczegółowej analizy ukształtowania i wyprofilowania krawędzi wylewu. Górnego fragmenty naczyń typowo późnośredniowiecznych z grodziska w Iławie, st. 33 można na tej podstawie podzielić na kilka grup (ryc. 18):

1. Wychylona na zewnątrz górańska część naczynia, z wyraźnie szerokim (do 1,5 cm), powiększonym

brzegiem, zaokrąglonym lub ściętym do wewnętrz, najczęściej z zaznaczającym się głębokim wrębem. Od zewnątrz wysokość profilowanego wylewu wynosi ok 2 cm. Średnice wylewów tych naczyń wynoszą od ok. 14 do 28 cm, a więc są to zarówno małe, jak i duże naczynia, głównie wygładzone, matowe, tzw. „siwe”, choć często wykazują cechy słabego zsiwienia (tabl. 1:2; 2:10-12, 17-20; 4:16; 5:2). Są to formy podobne do naczyń zaliczonych do grupy 1 z grodzisku w Durągu, gm. Ostróda, pow. ostródzki⁸.

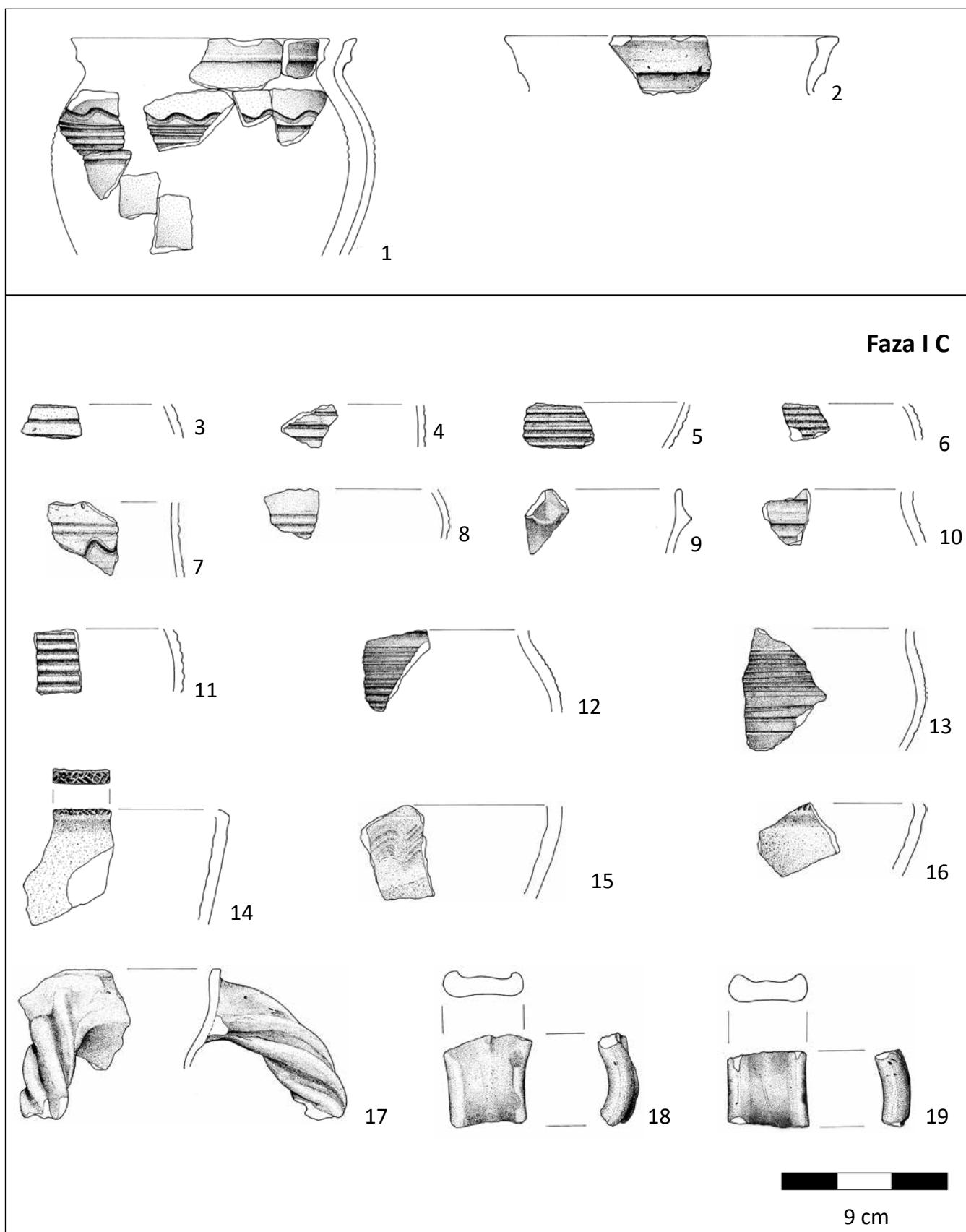
2. Wychylenie górnej części naczynia jest niewielkie, wylewy są prawie prosto ustawione i mają ukośnie ścięty do wewnętrz brzeg o szerokości do ok. 1 cm. Z zewnątrz wysokość profilowanego wylewu wynosi do ok. 2 cm i jest wyraźnie mniejsze niż form opisanych powyżej. Średnice tych naczyń wynoszą od ok. 14 do 18 cm. Są to średnie wielkości naczynia o matowej powierzchni szarej, tzw. „siwe”, stalowoszare, brązowoszare. Wykazują one ślady słabego zsiwienia, niekiedy jednostronnego (tabl. 2:16, 21; 4:14).

3. Wychylenie górnej części naczynia wraz z uformowanym brzegiem ukośnym, płaskim lub obły, jest wyraźnie skierowane na zewnątrz. Profilowanie masywnego wylewu charakteryzuje się lekkim przegiębieniem na pokrywę od wewnętrz lub jego brakiem. Wysokość wylewu od zewnątrz wynosi od 1,5 do 2 cm. Średnice naczyń wynoszą od ok. 17 do 18 cm. Są to średnie wielkości cienkościenne garnki, szare i szarobrązowe, słabo zsiwione, o matowej powierzchni. Na ściankach widoczne są ślady okopienia i czarnej spalenizny (tabl. 2:6, 8-9, 13-14; 4:11; 5:1). Analogiczne formy z wychylonym, ukośnie ściętym brzegiem znajdują się w materiale z grodziska w Durągu, st. 1 (typ 4)⁹.

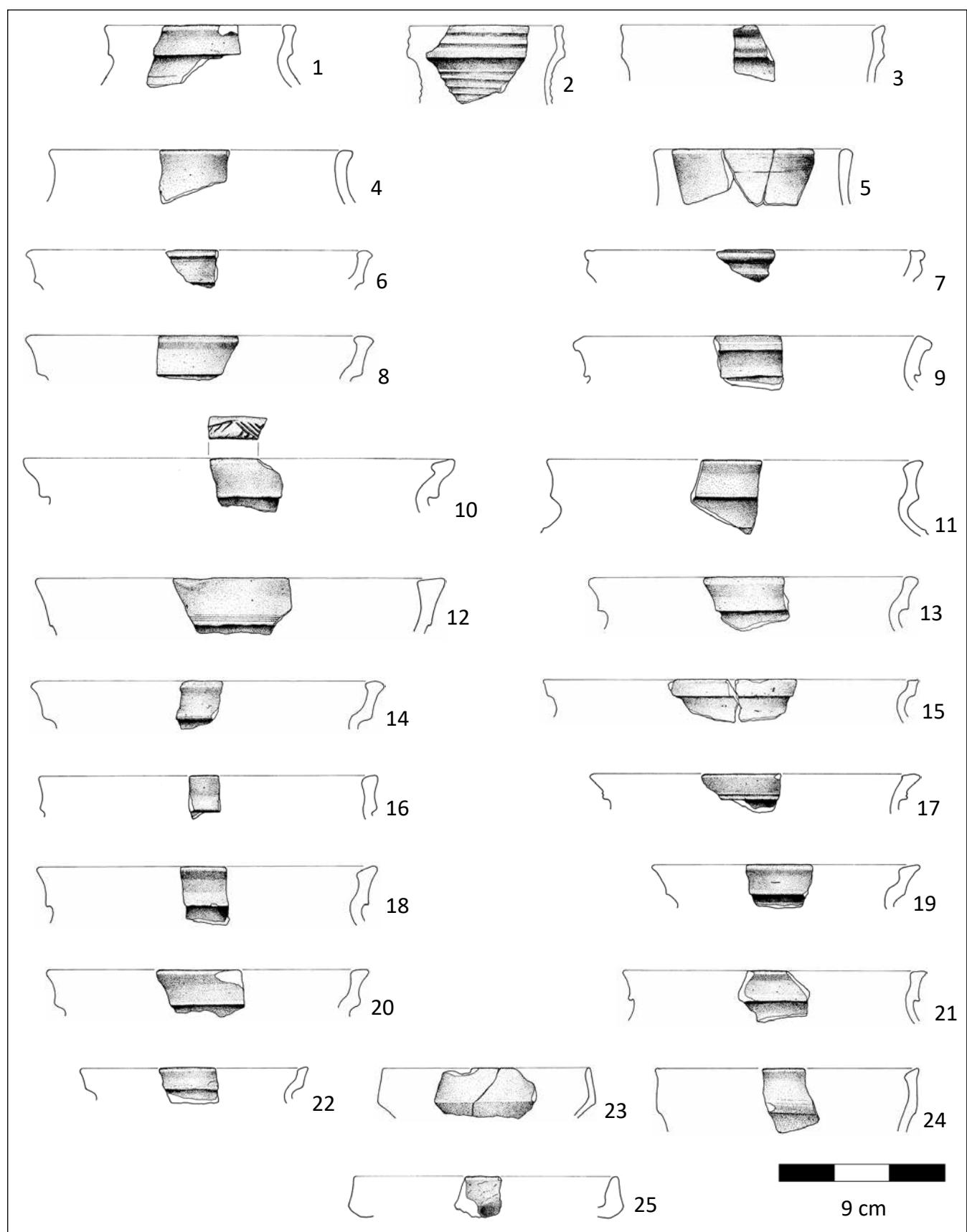
4. Wychylenie górnej części naczynia jest niewielkie, a wgłębienia od wewnętrz na pokrywę są mocno zaznaczone. Wysokość lekko profilowanego wylewu z zewnątrz wynosi ok. 1,5 cm. Średnice naczyń wynoszą ok. 10-16 cm. Są to średnie i małych rozmiarów, cienkościenne, delikatne dzbanki stalowoszare, „siwe”, lub słabo zsiwione, o wygładzonej powierzchni, matowej (tabl. 2:1; 2:22; 4:13).

⁸ Por. opracowanie wyników badań grodziska w Durągu w niniejszej publikacji.

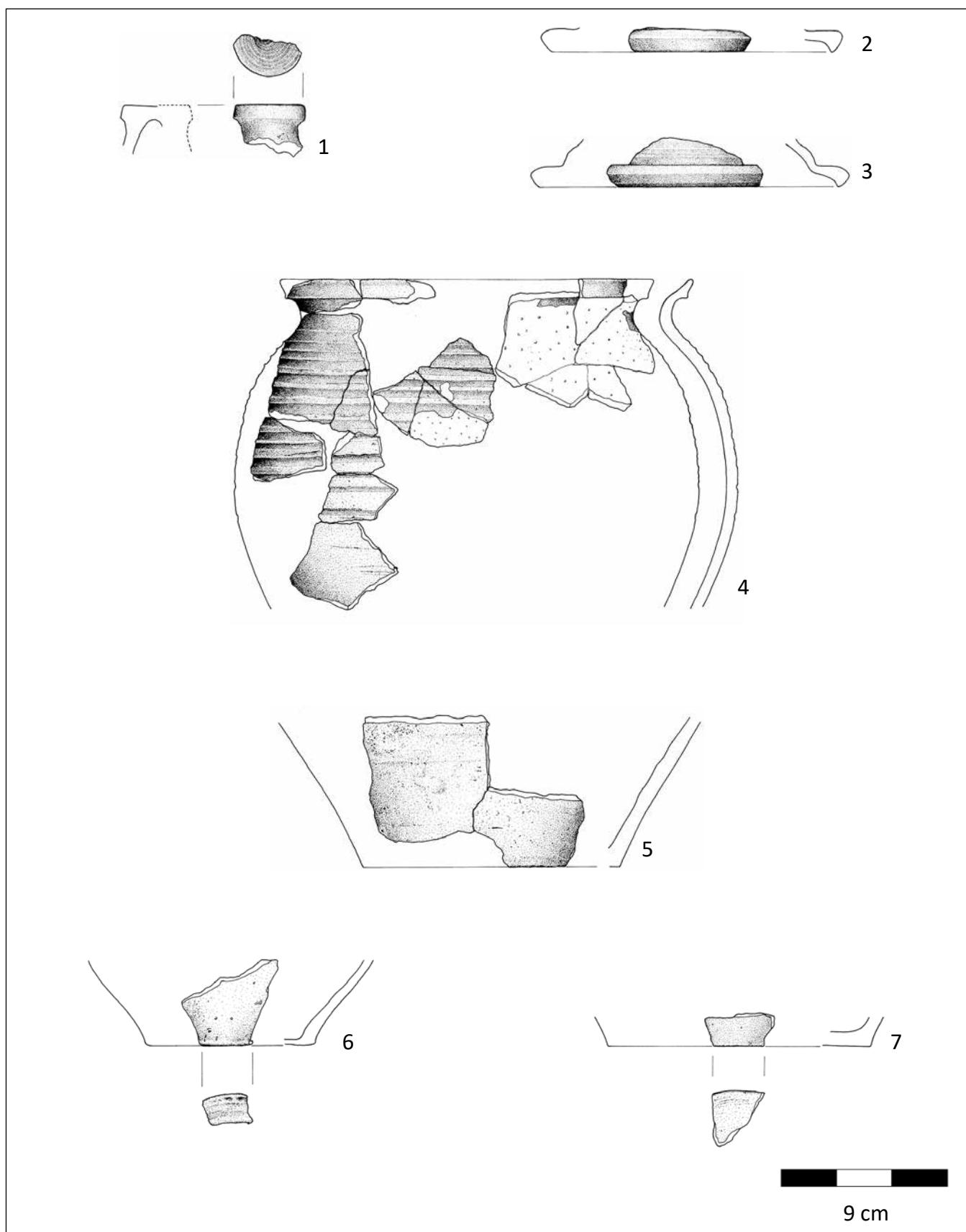
⁹ Por. opracowanie wyników badań tego grodziska, w niniejszej publikacji.

Tablica 1. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Ceramika z Fazy IB i IC (rys. D. Wach)

Tablica 2. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Ceramika z Fazy IC (rys. D. Wach)

Tablica 3. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Ceramika z Fazy IC (rys. D. Wach)

5. Naczynia o pionowym ukształtowaniu górnej części, wąskim, zaokrąglonym lub płaskim brzegu. Wylewów są łagodnie profilowane przegłębieniami, wygładzane, barwy szarej, stalowoszarej, „siwej”. Średnice wylewów zawierają się pomiędzy ok. 8 a 18 cm. Są to dzbanuszki i dzbanki. Jeden z fragmentów dzbanka ma duże ozdobne ucho (tabl. 1:17; 2:2-3; 4:22-23).

6. Naczynia charakteryzujące się ukośnie ściętym do wewnętrz, szerokim brzegiem, z zaokrąglonymi krawędziami, ostrym załomem brzuśca, o powierzchni gładkiej. Średnice ich wynoszą ok. 11-14 cm. Jeden z zachowanych fragmentów ma czarną wyścieconą powierzchnię. Są to małe, cienkościenne, naczynia stołowe (tabl. 2:24; 4:10).

7. Naczynia cienkościenne, małe, o zachylonej części górnej i wąskim, owalnym brzegu. Średnice ich wylewów wynoszą ok. 11-12 cm. Mają barwę stalowoszarą i szarą, są wygładzane i wyściecone, silnie obtoczone. Są to małe miseczki lub czarki do picia. Na jednym z egzemplarzy widoczny jest ślad po odłamany uchu, na innym ślad po wgłębiach palcowych (tabl. 1:9; 2:23, 25; 4:15).

8. Naczynia o lekko wygiętej szyjce wraz z wylewem o owalnym brzegu. Są to proste formy garnków o szarej powierzchni, szorstkie, matowe, słabo zsiwione lub wyściecone. Średnice ich wylewów wynoszą ok. 10-16 cm. Są to masywne naczynia, silnie obtaczane (tabl. 2:4-5).

9. Naczynie rozłożyste, płytke, z owalnym, grubym brzegiem i cienkościennej ściance. Średnica wylewu wynosi ok. 22 cm. Jest to duża misa, silnie obtoczona, barwy „siwej” (tabl. 4:19).

10. Naczynie z profilowanym od góry, pogrubionym brzegiem. Średnica wylewu wynosi ok. 16 cm. Jest to forma płaska, rozłożysta, o powierzchni wyścieconej „siwej”, prawdopodobnie talerz (tabl. 4:20).

W pojedynczym egzemplarzu wystąpiło ponadto naczynie o kolankowato wychylonym brzegu z mocnym wgłębiением na pokrywę, o średnicy wylewu wynoszącej 12 cm. Wykonane z ceglastej masy ceramicznej, pokryte jest polewą białą od wewnętrz i brązową od zewnętrz (tabl. 4:18).

Naczynia z grupy 1 i 2 mają swoje odpowiedniki zarówno w ceramice „siwej” z Pomorza Zachodniego¹⁰, jak i terenów geograficznie najbliższych Warmii i najlepiej rozpoznanych pod względem archeologicznym, to jest z Ziemi Chełmińskiej¹¹. Tego rodzaju naczynia są datowane na czwartą część XIII i 1 połowę XIV w. Do naczyń z szerokim pogrubionym brzegiem grupy 1 podobna jest szczególnie forma ceramiki stalowoszarej z grodziska w Starym Dzierzgoniu, st. 1, pow. sztumski¹², datowanego na XIV w., a także z siedziby krzyżackich prokuratorów w Pniu w Ziemi

Chełmińskiej, funkcjonującej w 1. čwierci XV w.¹³ Formy z grup 1-4 mają niewątpliwe analogie również z nawarstwień osadniczych zamku w Ostródzie¹⁴. Część form naczyń z grodziska na wyspie Wielka Żuława: dzbanów, garnków oraz pokryw, a także ornamentyka wykonana radełkiem, są analogiczne do średniowiecznego materiału ceramicznego znalezionego pod fundamentami kamienicy w Iławie przy ulicy Niepodległości 2¹⁵. Podobne garnki z wychylonymi wylewami spotykamy w Reszlu datowanym na drugą połowę XIV w.¹⁶ Forma o wąskim brzegu z grupy 5 ma analogie w Pniu, st. 1¹⁷. Analogiczne wąskie kołnierze tych dzbanów z grupy 5 są znane także z Ostródy¹⁸. Naczynie z polewą, grupy 12, ma analogie w ceramice z Ostródy przy „Bramie Garnkarskiej”¹⁹. W warstwach niwelacyjnych grodziska na Wielkiej Żuławie wystąpiły także formy podobne do ceramiki nowożytnej z Pomorzanek, st. 4, gm. Gostynin, woj. mazowieckie i Pomorzan, st. 1-2, gm. Łanięta, woj. łódzkie²⁰. Ceramika ceglasta i polewana w rejonie elbląskim pojawia się od przełomu XV i XVI w.²¹ Zdecydowana przewaga naczyń „siwych”, przy obecności ceramiki „tradycyjnej” i niewielkim udziale ceramiki ceglastej i polewanej pozwala datować zbiór ceramiki z grodziska na Wielkiej Żuławie na okres od końca XIII do końca XV w.

Pokrywki naczyń (tabl. 3:1-3)

Pokrywki wiązane są ściśle z garnkami „siwymi”, których tworzyły uzupełnienie, zapobiegające zanieczyszczeniu pożywienia znajdującego się w garnku. Miały zróżnicowane grubości, rozmiary i średnice, dopasowane do naczyń, z którymi miały tworzyć całość.

Pokrywki odkryte w warstwach grodziska w Iławie na wyspie Wielka Żuława były cienkościenne, o średnicach wynoszących ok. 15 i 16 cm. Rekonstrukcje zachowanych większych części pokrywek wskazują, że są to w większości formy określane w literaturze jako pokrywki stożkowe²². Mają one w przeważającej większości zaokrąglone od zewnętrz brzegi, ostrą krawędź styczną do wylewu garnka, a stożkowato wznoszącą się ściankę pokrywy zakończoną była okrągły, płasko ścięty od góry uchwytem (tabl. 3:1) o średnicy ok. 3,5 cm, umieszczonym na szczycie okrągłej podstawy. Zachowane fragmenty pokryw

¹⁰ Poliński 2013: ryc. 36:d.

¹¹ Michalski 1997: ryc. 16:7; 17:12, 18, 21; 19:6, 19.

¹² Kobylińska 1999: tabl. I-VI, X.

¹³ Sikora-Ulfik 1994: ryc. 1, 3-5.

¹⁴ Poliński 2013: ryc. 35:c.

¹⁵ Michalski 1997: ryc. 19:1-2.

¹⁶ Michalski 1997: ryc. 18:3.

¹⁷ Świętosławski 2005-2006a: ryc. 12, 2005-2006b: ryc. 12, 14.

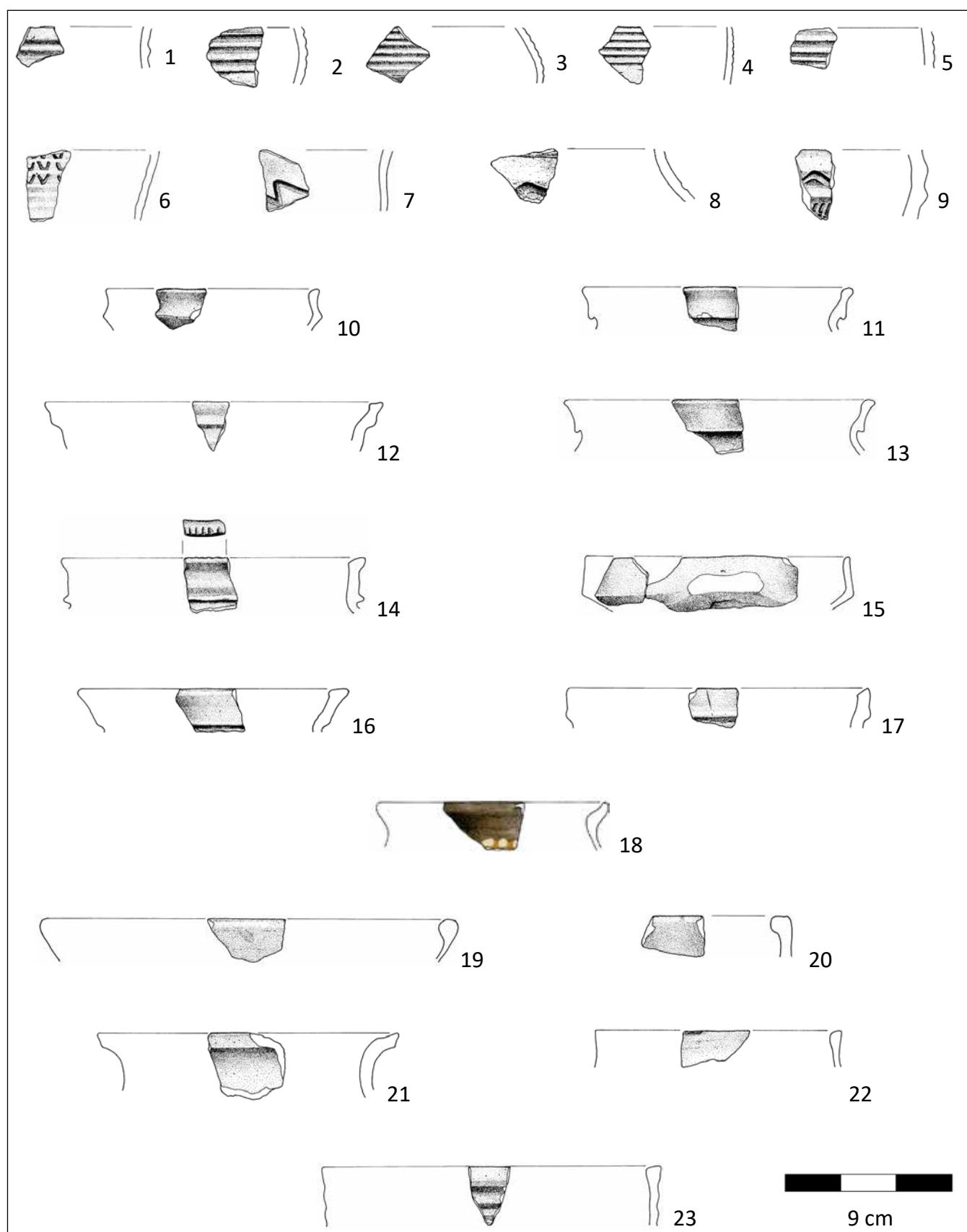
¹⁸ Fonferek, Marcinkowski i Sieńkowska 2012: 66-67.

¹⁹ Rębkowski 1995: 35, tabl. XXXVI:4, 12.

¹⁰ Rębkowski 1995: ryc. 11:1A.

¹¹ Poliński 1996: ryc. 4:b: 5:a-k; 57:n, p-s, u, y; 59:b-c.

¹² Gazda et al. 2013: ryc. 29:m.

Tablica 4. Hława, st. 33 – Wielka Żuława. Ceramika z Fazy V (rys. D. Wach)

były silnie obtaczane, barwy beżowo-szarej i brązowo-szarej, o powierzchni słabo zsiwionej. Na jednej z nich zaobserwowano resztki okopienia. Pokrywy odkryte w nawarstwieniach grodziska na Wielkiej Żuławie są bardzo podobne w swym kształcie do pokryw, które znane są na dużym obszarze występowania garnków „siwych” zwłaszcza w okresie 2. połowy XIV i początków XV wieku. Analogiczne formy pokryw znalezione między innymi w Radzynach, gm. Kaźmierz, pow. szamotulski, datowane na XIII/XIV w., w Nakle nad Notecią z 1. połowy XIV w., w Słoszewach, gm. Bobrowo, pow. brodnicki z początku XV w., w Warszawie - Wilanowie z XIV w. czy w Poznaniu z XIV w.²³. Znane są też z nawarstwień osadniczych na Ziemi Chełmińskiej²⁴ i we wczesnych założeniach miejskich na ziemiach pruskich, np. na wczesnośredniowiecznym przedmieściu Hawy²⁵, czy Ostródzie przy „Bramie Garncarskiej”, a także z zamku biskupów chełmińskich w Wąbrzeźnie²⁶, gdzie materiały datowane są na połowę XIV do przełomu XV/XVI w.

Ucha

Zachowane fragmenty uch reprezentują szerokie formy (do 5 cm szerokości) z wyraźnym przegięciem w części środkowej. Były one przyklejane do powierzchni dzbanów „siwych” i słabo zsiwionych. Świadczą o tym głębokie odciski po palcach, wkładające ucho w ściankę. Powierzchnie uch są gładkie i gładko-szorstkie. Jedno ucho „siwe” zostało ozdobione poprzez skrócenie wałka gliny, co dało wrażenie zaplatania (tabl. 1:17-19; 5:5-6).

Dna

Części przydenne z dnami wykazują ślady silnego obtaczania. Pochodzą od naczyń jasnoszarych, tzw. „siwych” i słabo zsiwionych, o cienkich rozłożystych ścianach i płaskich lub lekko wklęsłych dnach (tabl. 3:5-7; 5:8). Jedna dolna część naczynia silnie obtoczonego, barwy szaro-brunatnej, a wewnętrz uch ceglasta, ma ślad po okrągłym otworze w środkowej części dna (tabl. 5:8). Dno naczynia w kształcie pucharka, lekko wklęsłe w części środkowej, z wydzielającej się stopką, wykonane zostało z ceglastej masy ceramicznej, a ścianki zewnętrzne pokryto brązową polewą (tabl. 5:7).

Ornamentyka

Ozdabianie naczyń średniowiecznych z grodziska na Wielkiej Żuławie jest skromne i nieskomplikowa-

ne. Są to głównie ryte wąskie żlobki, bruzdy, wałki i odciski stemplem w postaci drobnych kwadracików, ukośnych linii czy trójkątów (tabl. 1:3-6; 8, 10-11, 14, 16; 4:1-6, 8-9). Naczynia szerokootworowe, o mocno wychylonych szerokich wylewach, charakteryzują się ozdobnymi brzegami (tabl. 2:10; 4:14; 5:2). Są to fragmenty naczyń wazowatych lub dzbanów, które pełniły funkcję reprezentacyjną. Ornamentowane naczynia na wylewie wykazują ślady wygładzania, staranniejszego dopracowania powierzchni, przynajmniej w górnych partiach. Dzbany o wąskich średnicach wylewu są ornamentowane bruzdami od wylewu na całej zachowanej przestrzeni (tabl. 2:2-3; 4:23). Nieliczne małe fragmenty naczyń zostały pokryte polewą zieloną lub brązową (tabl. 4:18).

Ceramika wydobyta z jeziora Jeziorka w czasie badań podwodnych w roku 2012

W czasie badań podwodnych²⁸ w 2012 roku w strefie brzegowej w bezpośrednim sąsiedztwie grodziska znaleziono ceramikę z późnego okresu średniowiecza:

- naczynie gliniane zachowane niemal w całości, jedynie z ubytkiem części ścianki w partii brzuśca (ryc. 19). Jest to garnuszek baniasty o średnicy wylewu wynoszącej 10 cm, wysokości 15 cm, z dnem płaskim o średnicy 8,5 cm. Naczynie jest całkowicie obtaczane, brzeg wylewu zaokrąglony od zewnątrz został zaopatrzony w wgłębienie na pokrywę od wewnątrz. Największa wydętość brzuśca uformowana jest na $\frac{3}{4}$ wysokości naczynia, dno jest płaskie, gładkie najprawdopodobniej odcinane. Powierzchnia ścianek zarówno od zewnątrz jak i wewnątrz jest bardzo silnie spłukana. Śladowo zachowane wgłębienia rowków dookolnych wskazują, że naczynie było na całej powierzchni od załomu brzuśca do części przydennej ozdobione żlobieniami. Na powierzchni ścianki widoczne są białe ziarna domieszki piasku różnej granulacji, mika i wyrwy po domieszce.
- fragment niedużego naczynia prawdopodobnie kubka, średnicy ok. 12 cm, o silnie obtoczonej powierzchni zachowanej ścianki z ceglastej masy ceramicznej zawierającej niewielką ilość drobnych ziaren domieszki piasku w ceglastym przełamie (ryc. 20). Powierzchnia zewnętrzna jest gładka, matowa bez ornamentu, jedynie z głębokim żlobkiem pod wąską krawędzią brzegową.
- fragment części przydennej z dnem płaskim średnicy 10 cm należącym do naczynia „siwego” o powierzchni gładkiej z pionowymi pasmami wyścieleń.

W rejonie średniowiecznej przeprawy mostowej z wyspy Wielka Żuława w kierunku północnym na

²³ Kruppé 1981: plansza 66:1, 5, 17; 69:5.

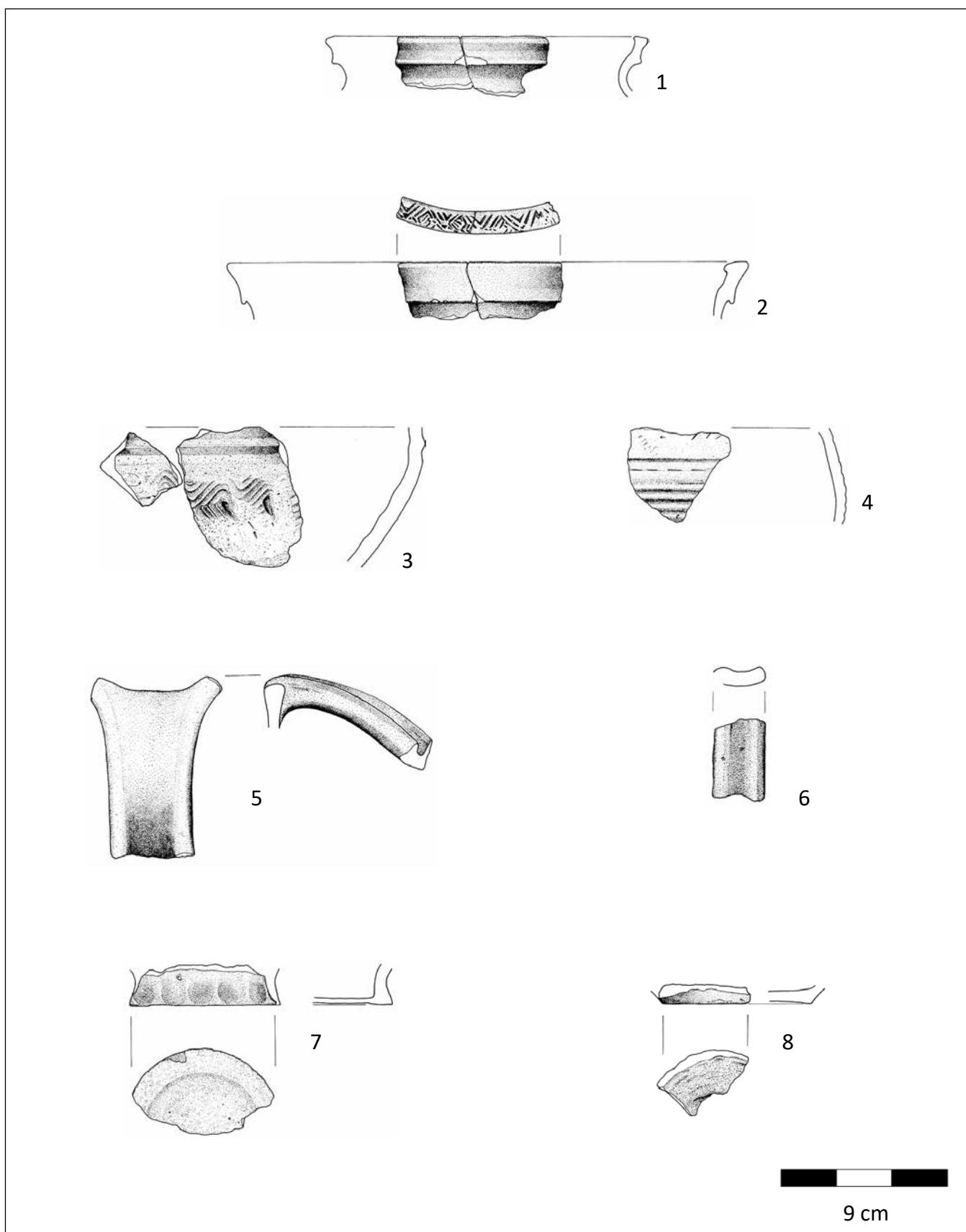
²⁴ Poliński 1996: ryc. 6:2c.

²⁵ Kobylińska 1999: tabl. X: 1-3.

²⁶ Michalski 1997: ryc. 18:7.

²⁷ Wiewióra 2014: ryc. 113:d.

²⁸ Pydyn 2013; Popek et al. 2013.

Tablica 5. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Ceramika z Fazy V (rys. D. Wach)

Ryc. 19. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Naczynie ceramiczne z badań podwodnych przy grodzisku (fot. A. Pydyn)

ład stały znalezione kolejne fragmenty ceramiki zabytkowej. Były to mianowicie:

- duża część dolna naczynia całkowicie obtoczonego, baniastego, lecz bez zachowanego wylewu, z dnem o średnicy 6,3 cm (ryc. 21). Dno zachowane na całym obwodzie nie posiada ścianki zewnętrznej, można domyślać się że było ono lekko wklesłe z płaskim wałkiem dookoła. Powierzchnia zewnętrzna naczynia jest mocno spłukana, barwy brązowej z widoczną na powierzchni domieszką w postaci ziaren różnej granulacji i miki. Przestrzeń od poziomu szyjki i brzusiec pokryty jest ornamentem głębokich żłobień. Forma tego naczynia jest analogiczna do garnka znalezionego w strefie brzegowej.
- fragment naczynia „siwego” z wylewem zaokrąglonym od zewnętrz i płaskim od góry z wgłębeniem na pokrywę (ryc. 22). Naczynie o średnicy wylewu wynoszącej średnicy 12 cm miało formę baniastą z krótką łukowatą szyjką i poryte jest ornamentem żłobień. Powierzchnia jest matowa, spłukana z widoczną nieliczną domieszką ziaren drobnych i miki.
- fragment brzuśca cienkościennego naczynia toczonego, „siwego”, o powierzchni wypolerowanej

Ryc. 20. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Fragment ceramiki z badań podwodnych przy grodzisku (fot. A. Pydyn)

z wyściecanym ornamentem ukośnych i poziomych pasm (ryc. 23).

- dolina część naczynia toczonego wykonanego z ceglastej masy ceramicznej. Dno o średnicy 7 cm jest płaskie, ceglaste, matowe, wnętrze naczynia jest pokryte zieloną polewą, której niewielkie

Ryc. 21. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Fragment naczynia z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

Ryc. 22. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Fragment naczynia z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

Ryc. 23. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Fragment naczynia z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

Ryc. 24. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Fragment naczynia z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

Ryc. 25. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Fragment naczynia z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

Ryc. 26. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Fragment naczynia z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

resztki znajdują się na powierzchni zewnętrznej ozdobionej żłobieniami dookolnymi (ryc. 24). Fragment ten jest mało zniszczony, spłukany, pochodzi z czasów nowożytnych.

- fragment części przydennej z dnem płaskim średnicy 7 cm, o powierzchni zewnętrznej matowej, ceglastej, pokrytej ornamentem żłobień, od wewnątrz pokrytej brązowa polewą (ryc. 25).
- fragment naczynia obtaczanego z prostą szyjką i mocno uwydatnionym brzuścem, barwy brązowej, o powierzchni spłukanej z zachowaną resztką niekreślonego ornamentu rytego (ryc. 26). W przełamie i na powierzchni widoczne są duże, grube ziarna domieszkę nawet 0,5 cm.
- fragment części przydennej bez dna, z naczynia prawdopodobnie wcześnieśredniowiecznego o bardzo spłukanej powierzchni, barwy brązowej i masy ceramicznej z domieszką o różnej granulacji, drobnej i średniej oraz miki.
- fragment górnej części naczynia z okresu wcześnieśredniowiecznego z wylewem wąskim, z mocnym wgłębeniem na pokrywę. Powierzchnia jest mocno zdarta i spłukana, powierzchnia zewnętrzna nie zachowała się. Brązowa masa ceramiczna zawiera liczną domieszkę różnej granulacji i miki na powierzchni.

W rejonie współczesnej przeprawy promowej na niewielkiej wysepce pomiędzy Iławą a Wielką Żuławą znaleziono fragment zniszczonego, spłukanego naczynia z wylewem, o średnicy ok. 12 cm (ryc. 27). Wylew garnka zaokrąglony od zewnętrz z wgłębeniem na pokrywę jest silnie obtoczony. Cienkościenne naczynie ma na powierzchni ornament w postaci żłobień szerokich, barwy brunatnej. Masa ceramiczna zawiera dużą ilość drobnej domieszki piasku i mili.

Zabytki wydzielone

Przedmioty wykonane z żelaza

Militaria

Ostroga (tabl. 6:1)

Na styku warstw 9 i 14 znaleziono żelazną ostrogę. Zabytek jest uszkodzony, wtórnie wygięty. Ostroga jest zaopatrzona w bodziec z sześciopromienną gwiazdką, obecnie z częściowo uszkodzonymi ramionami, umieszczoną w masywnych widełkach o długości 2 cm za pomocą trzpieni z ovalnymi główkami. Łukowato wygięte kabłąki o długości ok. 9 cm, o płasko-wypukłym przekroju, zakończone są zaczepami, z których zachował się jeden ogniwkowy, prostokątny, wielkości 1 x 2,5 cm. Ostroga z Wielkiej Żuławy jest analogiczna do ostrugi o bodźcu z kółkiem gwiaździstym z Widoradza, st. 1, gm. Wieluń, pow. wieluński. Te formy należą w klasyfikacji ostróg średniowiecznych do typu III²⁹.

²⁹ Hilczerówna 1956: 62-69; Kołodziejski 1985: 165-166.

ZU-PW-Z3
17.08.2012

Ryc. 27. Iława, st. 33 - Wielka Żuława. Fragment naczynia z badań podwodnych na południe od wyspy Wielka Żuława (fot. A. Pydyn)

Łukowato wygięte kabłąki, krótkie widełki oraz małe sześciopromienne gwiazdki wykazują podobieństwo do odmian A-B według Stanisława Kołodziejskiego. Z kolei asymetryczne i ogniwkowe zaczepy ostróg z Widoradza nawiązują do odmian C-D. Odmiany C-D datowane są na okres od II poł. XIII w. do I poł. XIV w.³⁰, a podobne ostrogi z Kalisza-Zawodzia na ostatnie czwierćwiecze XIII w. do połowy XIV w.³¹ Podobną ostrogę znaleziono w grodzisku w Bogdanach, gm. Frombork, pow. braniewski, gdzie wydatowana została na drugą połowę XIII lub XIV w. Podobne są także trzy ostrogi znalezione w gródku w Plemiętach, gm. Gruta, pow. grudziądzki, z sześciopromienną gwiazdką³², datowane od II połowy XIII w. Ostrogi z gwiaździstym bodźcem zaklasyfikowane jako typ III według Hilczerówny znaleziono także na Starym Mieście w Elblągu, datowane na lata osiemdziesiąte XIII w.³³ Przytoczone analogie potwierdzają, że na terenie Polski ostrogi z gwiaździstym bodźcem pojawiają się na początku II poł. XIII w.³⁴, a wszystkie znane egzemplarze datowane są na wiek XIII i XIV³⁵. Są to formy ostróg szeroko rozpowszechnione, zarówno na ziemiach późnośredniowiecznej Polski³⁶, jak i na zachodzie i północy Europy³⁷, a także na Rusi³⁸.

Grot bełtu kuszy (tabl. 6:6)

Na stanowisku odkryto dobrze zachowany, lekko skorodowany, żelazny masywny grot bełtu kuszy

³⁰ Kołodziejski 1985: 166.

³¹ Błoński 2000: 72, ryc. 9, 11.

³² Nowakowski 1985: ryc. XVII:4.

³³ Nawrońska 2012: ryc. 40:1-4, 8.

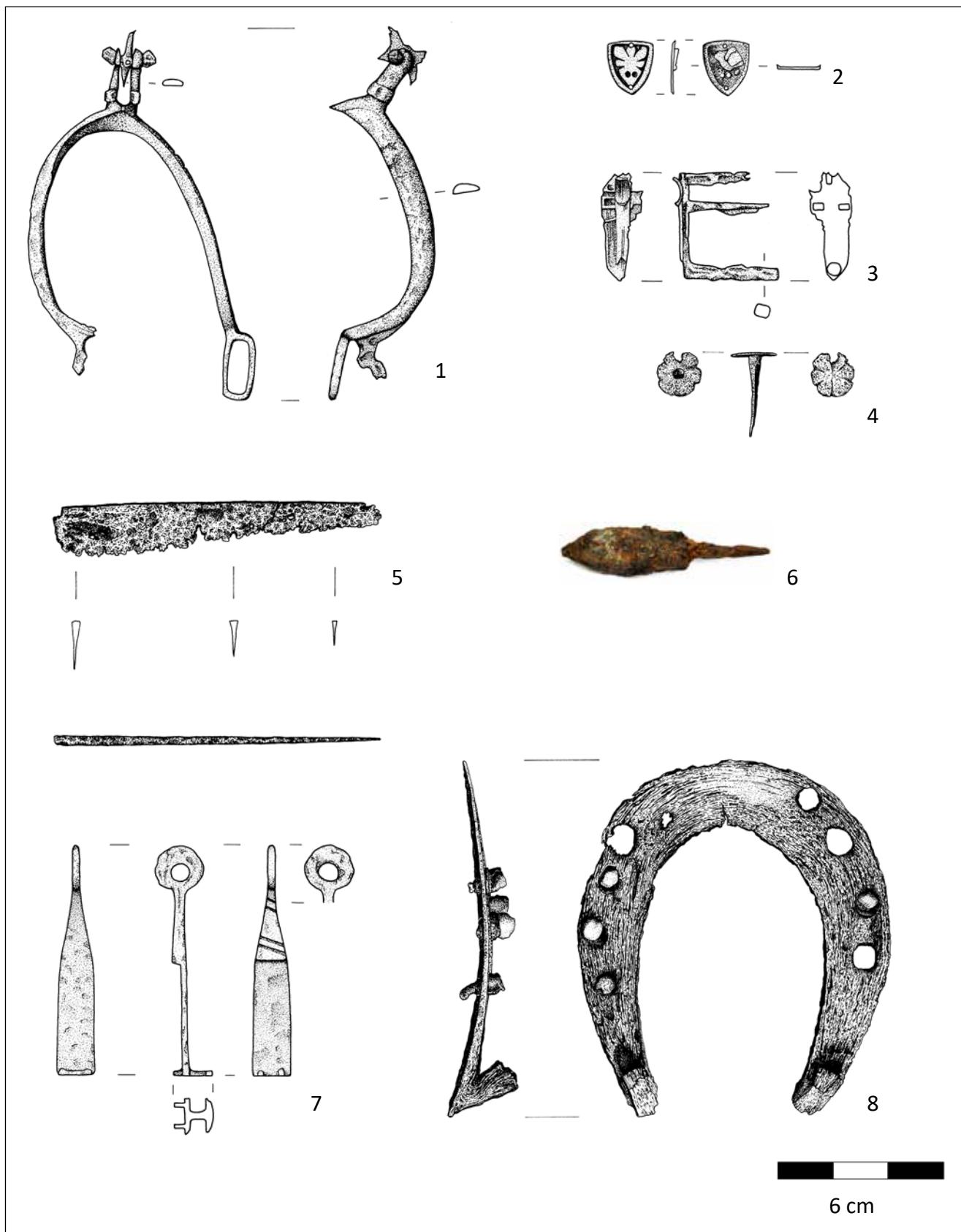
³⁴ Nowakowski 1976: 78.

³⁵ Hilczerówna 1956: 63.

³⁶ Nadolski 1979: ryc. 36, s. 70.

³⁷ Hilczerówna 1956: 64-69.

³⁸ Kirpičnikov 1974: ryc. 2-5.

Tablica 6. Hława, st. 33 – Wielka Żuława. Zabytki wydzielone (rys. A. Kucharska-Wach i D. Wach, fot. J. Wysocki)

z trzpieniem o całkowitej długości 7,7 cm, a długości ostrza grotu ok. 4,6 cm³⁹. Największa szerokość ostrza przypada w 2/3 jego wysokości; grot jest masywny, romboidalny, zbliżony do kwadratowego. Można ten zabytek porównać z bogatą kolekcją grotów bełtów kuszy z Pnia, gm. Dąbrowa Chełmińska, pow. bydgoski. Podobnie, w gródku w Plemiętach, gm. Gruta, pow. grudziądzki znaleziono 294 egzemplarze grotów bełtów z trzpieniem⁴⁰. Według typologii zastosowanej dla grotów z Pnia, okaz z Wielkiej Żuławy należy łączyć z typem IIB⁴¹. Groty bełtów o podobnych proporcjach znalezione takie np. w nawarstwieniach średniowiecznego Gdańska⁴², na terenie spalonego w 1444 roku gródka stożkowatego w Słoszewach, gm. Bobrowo, pow. brodnicki, gdzie odkryto również w spalonej pracowni kowalskiej 784 grotów bełtów oraz półsurowce⁴³; w siedzibie obronnej w Narzymiu, gm. Iłowo-Osada, pow. działdowski⁴⁴, czy też we Fromborku na Wzgórzu Katedralnym, choć w tym ostatnim przypadku grot ma nieco inne proporcje ostrza⁴⁵. Średniowieczne groty bełtów znalezione także na licznych stanowiskach w innych regionach dzisiejszej Polski zachodniej i południowej⁴⁶. O istnieniu wielu rodzajów grotów bełtów świadczą różne wzmianki pisane i ikonograficzne⁴⁷. Z wielu informacji pisanych dowiadujemy się, że w licznych arsenałach Zakonu przechowywano wiele kuszy. W zamku w Lipienku spis bełtów obejmował 200 egzemplarzy⁴⁸, w niewielkich komturiach chełmińskich liczba bełtów sięgała kilku tysięcy, a w Toruniu w 1394 roku znajdowało się ich 48 tysięcy. Bełty kuszy znajdowano także podczas badań archeologicznych wielu mniejszych strażnic i warowni w regionie warmińsko-mazurskim, najczęściej o charakterze drewniano-ziemnych gródków stożkowatych⁴⁹.

Części odzieży

Wpinka (tabl. 6:2)

W 33 jednostce stratygraficznej odkryto trójkątną w kształcie, cienką, ozdobną blaszkę. Brzegi, zagięte na wewnętrzną stronę i podkreślone od zewnątrz, wkleśniętą ramką otaczają wytłoczony wzór podobny

do liścia kasztana. Na powierzchni widoczne są dwa otwórki, pierwotnie służące przechodzącym przez nie nitom do zaczepienia na odzieżę. Pozostałe dwa, usytuowane blisko siebie, nie są przewiercone na wylot. Od wewnętrznej strony w środkowej części zgrubiony metal był pozostałością być może jakiegoś elementu służącego do przy mocowania zapięcia. Wymiary przedmiotu wynoszą 1,6 x 1,7 cm, grubość ok. 0,05 cm. Przedmiot może pochodzić z XIX w. i być związany z istniejącym wówczas na tym miejscu cmentarzem.

Przedmioty codziennego użytku

Kłódka (tabl.6:3)

Z jednostki stratygraficznej 14 pochodzi żelazna część wnętrza kłódki z systemem czterech trzpieni do zamknięcia, wielkości ok. 3,5 x 3,5 cm. Analogie do tego typu kłódki pochodzą ze Starego Miasta w Elblągu, gdzie odkryto podobne systemy zabezpieczeń w postaci tzw. kłówek prostokątnych, datowanych od połowy XIII w. po wiek XVI⁵⁰. Taka sama kłódka została znaleziona np. w materiale z Szurpił, gm. Jeleniewo, pow. suwalski⁵¹.

Klucz (tabl.6:7)

W jednostce stratygraficznej 38 znaleziono w dobrym stanie zachowania klucz żelazny do kłódki cylindrycznej. Klucz, zachowany w całości, ma 8,4 cm długości i wykonany jest z płaskiej blaszki o grubości ok. 0,3 cm, szerokości 1,4 cm, zwężającej się w stronę okrągłego uchwytu, która to blaszka w tym miejscu ma przekrój kwadratowy o wymiarach 0,5 x 0,6 cm. Klucz z jednej strony zakończony jest kółkiem o średnicy ok. 1,7 cm. Końcówka służąca do otwierania ma wymiary 1,4 x 1,7 cm. Jest ona przedzielona na dwie części, a powstałe końcówki są z jednej strony rozdzielone, a z drugiej połączone półokrągłą poprzeczką.

Dokładną analogią dla okazu z Wielkiej Żuławy jest datowany na XIII-XIV w. klucz powstały w warsztatach rzemieślników w Elblągu⁵².

Nóż (tabl. 6:5)

W jednostce stratygraficznej 11 znaleziono skorodowany nóż bez zachowanego trzonka z przełamany ostrzem, zachowanym na długości ok. 12 cm. Największa szerokość u nasady trójkątnego w przekroju ostrza wynosi ok. 1,8 cm.

³⁹ Wysocki i Klęczar 2013: ryc. 120.

⁴⁰ Kola i Wilke 1985: 108, tabl. XII:1.

⁴¹ Poliński 2013: ryc. 68:e.

⁴² Piaskowski 1960: ryc. 26:6.

⁴³ Nadolski 1978: tabl. 31.

⁴⁴ Wysocki 2012: 49-50, ryc. 9.

⁴⁵ Gajewska i Kruppé 1973: ryc. 15:2.

⁴⁶ Np. Wachowski 1987: ryc. 4; Fuglewicz 2013: ryc. 10:2.

⁴⁷ Nadolski i Lewandowski 1990: 150; Nowakowski red. 1998: ryc. 26b, c.

⁴⁸ Poliński 2013: 128-129.

⁴⁹ Np. Wysocki 2012: ryc. 9; Wysocki i Klęczar 2013: ryc. 12; Gazda et al. 2013: ryc. 15, 30; Engel et al. 2013, ryc. 7:1.

⁵⁰ Internet: <http://staremiastoelblag-mah.blogspot.com/2013/10/kodki-prostokatne.html>; Fonferek, Marcinkowski i Sieńkowska 2012: 88.

⁵¹ Engel i Sobczak 2016: ryc. 10:7.

⁵² Fonferek, Marcinkowski i Sieńkowska 2012: ryc. 109.

Elementy budowlane Gwoździe (tabl.7:1-27)

Najliczniejszą kategorią zabytków metalowych z grodziska na Wielkiej Żuławie są gwoździe, które występły w liczbie 70 sztuk. Mały one zróżnicowaną wielkość i są w różnym stopniu zachowane, niektóre mocno skorodowane. Ta kategoria przedmiotów żelaznych różnych rozmiarów i rozmaitego przeznaczenia odkrywana jest licznie na średniowiecznych stanowiskach datowanych na okres od XII w. W średniowieczu gwoździarze wytwarzali egzemplarze z lepkami oraz pozbawione tej końcówki. Gwoździe duże i masywne używane były w miejscowościach silnych tarć i nacisków, drobne i delikatne, czy gwoździe z ozdobną główką, jak np. bratnale, stosowane były przy okucích zawiasów drzwi i nie pełniły funkcji konstrukcyjnych, ale częściej ozdobne. Na terenie grodziska na Wielkiej Żuławie znaleziono 55 fragmentów gwoździ z trzpieniami zachowanymi o różnej długości, lecz bez główk, w tym 40 ze śladami odcinania główk. Jedynie 15 gwoździ zaopatrzonych jest w ovalne i okrągłe główk, o różnym stopniu zachowania główk. W tym z jednostek stratygraficznych 6, 21, 38 i 40 pochodzi 7 egzemplarzy delikatnych, cienkich, w przekroju kwadratowych, o wymiarach 0,3 x 0,3 cm gwoździ z główkami: cztery krótkie o długości od 3 do 4,8 cm i jeden krótki, długości 3 cm z całkowicie zachowaną główką w kształcie liścia koniczyny (tabl. 6:4), tzw. bratnale⁵³. Podobne egzemplarze gwoździ ozdobnych o płaskich rozetowych główkach znaleziono w średniowiecznym gródku w Plemiętach⁵⁴. Znaleziono także dwa gwoździe dłuższe o długości całkowitej 8 cm i 8,5 cm. Główki są dość dobrze widoczne, choć w większości przypadków nie w pełni zachowane, z częściowymi ubytkami. Najczęściej są to raczej główk małe, okrągłe średnicy od ok. 0,5 cm do 1,5 cm. Są podobne do formy znalezionej na grodzisku w Pniu, st. 1 i Elblągu⁵⁵. Z jednostek stratygraficznych 2, 3, 6, 14, 15, 24, 27, 52, 104 oraz z humusu pochodzi dziewięć dużych, masywnych gwoździ z dużymi główkami, o różnym stopniu zachowania. Są to dwa gwoździe w przekroju prostokątnym o całkowitej długości 4,4 cm i 7,5 cm oraz dwa z częściowo zachowanym trzpieniem długości 4,3 cm i 7,2 cm. Dwa całkowicie zachowane mają duże płaskie okrągłe główk o średnicy 1,5 cm oraz drugi z zagiętą końcówką i płaską dużą główką o średnicy 2 cm. Analogiami są egzemplarze także z grodziska w Pniu, st. 1⁵⁶ oraz z Elbląga, gdzie datowane są na okres XIII-XV w.⁵⁷ Natomiast 9 egzemplarzy gwoździ

pochodzących z jednostek stratygraficznych 6, 14, 15, 27, 31, 38, 40 i 53 jest w przekroju prostokątnych, są dość masywne i mają płasko-ukośnie wygięte końcówki. 5 egzemplarzy zachowanych jest w całości. Długości gwoździ zawierają się pomiędzy 7,5 cm a 8,7 cm. Są to gwoździe podobne do form znanych ze st. 1 Pień, woj. kujawsko-pomorskie⁵⁸. Tego rodzaju gwoździe ze spłaszczoną częścią górną interpretowane są jako typ B-szkułdelne. Przy formowaniu główk, najprawdopodobniej podczas odcinania gwoździa od preta, w górnej części pozostawał ślad w postaci wystającej ukośnej końcówki - wyrostka, powstały poprzez intencjonalne zagięcie lub samoistnie ulegał zagięciu⁵⁹. W nawarstwieniach kulturowych reliktów mieszkalnych grodzisk i wież czy strażnic najliczniej znajdywane są gwoździe jako pozostałości po zniszczonych konstrukcjach. Podobny zestaw gwoździ, który liczył aż 1091 egzemplarzy znaleziono na terenie wieży mieszkalnej w Plemiętach⁶⁰.

Kliny budowlane (tabl. 8:1-9)

W jednostkach stratygraficznych 1, 2, 6 (3 szt.), 11, 21 (2 szt.) i 38 odkryto 9 fragmentów przedmiotów wykonanych z żelaza, które możemy interpretować jako różnej wielkości kliny budowlane. Są to sztabki żelazne, pochodzące z różnych części przedmiotu. Przeważnie sztabki mają jeden koniec zwężony, są zarówno płaskie, grubości ok. 0,5 -0,9 cm, w przekroju prostokątnym (o wymiarach ok. 1,2 x 0,5, 0,7; 0,9 cm); jak i masywniejsze, w przekroju kwadratowym (o wymiarach 1,5 x 1,5 cm). Przedmioty te zachowały się najczęściej fragmentarnie najdłuższy ma 12 cm.

Okucia

Z jednostek stratygraficznych 2 (2 szt.), 14 (1 szt.), 15 (2 szt.), 38 (3 szt.), 40 (1 szt.) pochodzi 13 fragmentarnie zachowanych mocno skorodowanych przedmiotów żelaznych, różnej wielkości i kształtu, które interpretować można jako okucia (tabl. 8:10-13; 9:2-11) żelazne wzmacniające inne przedmioty np. drewniane lub skórzane. Mogły to być niewielkie skrzynki, drzwiczki lub okładki ksiąg. Resztki drewna znaleziono przy jednym fragmencie płaskiej owalnej blaszki z otworami (tabl. 9:10). Lepiej zachowany fragment okucia w kształcie okrągłej blaszki z podłużną końcówką może być fragmentem okucia grzbietu książki (tabl. 9:9). Podobne w kształcie okucie znaleziono w Pniu, st. 1⁶¹. Okucia mają kształt podłużnych blaszek lub owalnych płytEK z zachowanymi nitami o płaskich główkach lub z okrągłymi otworami po nitach. Większość małych okucia to cienkie blaszki grubości od 0,15 cm do 0,3 cm, grubsze i większe

⁵³ Poliński 2013: 118-119, ryc. 54:N1C.

⁵⁴ Kola 1985: tabl. III: 11, 19.

⁵⁵ Poliński 2013: ryc. 55:a, j, Ł; Fonferek, Marcinkowski i Sieńkowska 2012: fot. 100, s. 86-87.

⁵⁶ Poliński 2013: ryc. 55:k, l.

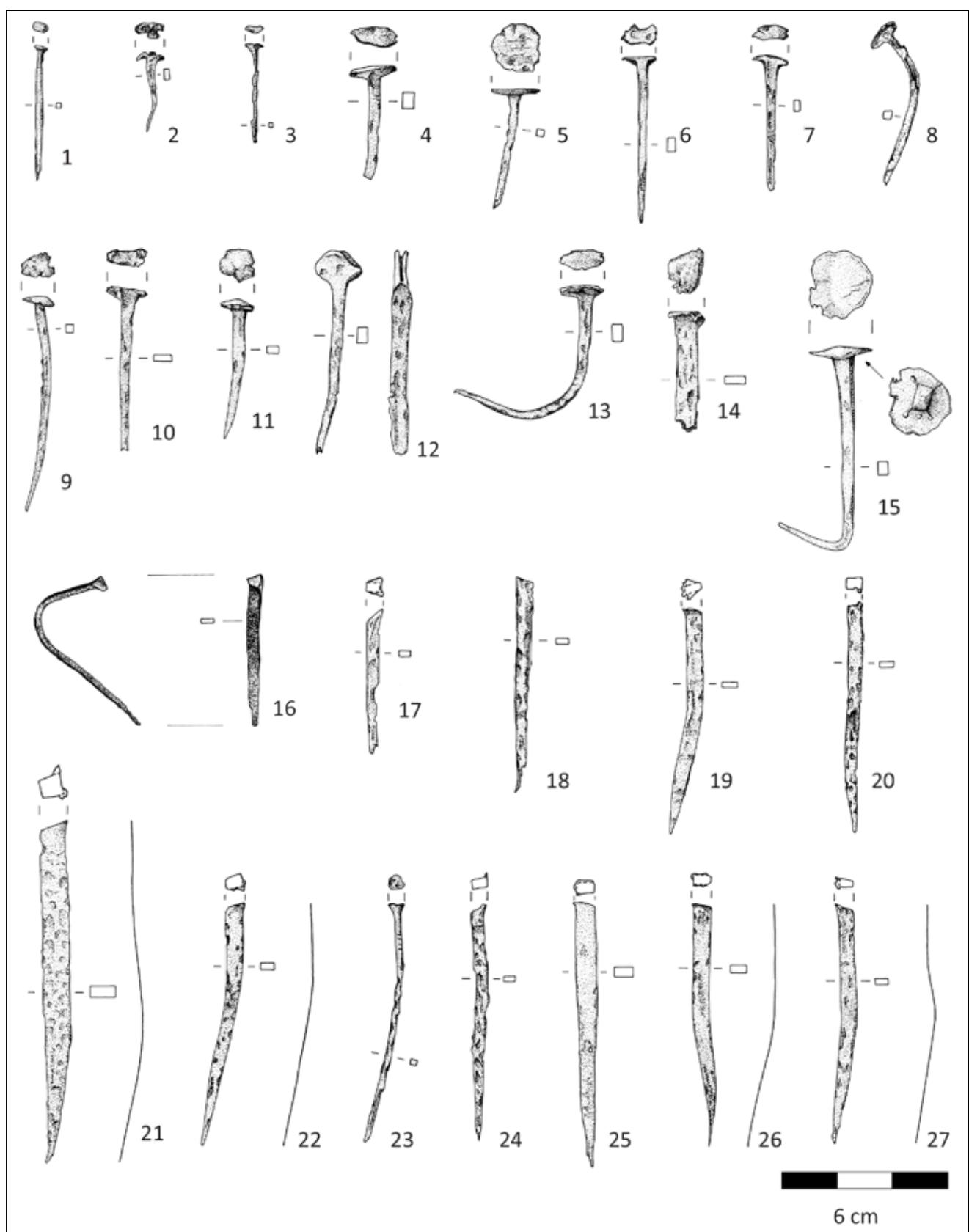
⁵⁷ Fonferek, Marcinkowski i Sieńkowska 2012: fot. 100; Gierlach 1972: tabl. XXVII-XXXVIII; XL-XLVI.

⁵⁸ Poliński 2013: ryc. 54, 55:b, d.

⁵⁹ Poliński 2013: 116; Gierlach 1972: tabl. XVII-XXI.

⁶⁰ Kola 1985: tabl. V.

⁶¹ Poliński 2013: ryc. 72:h.

Tablica 7. Iława, st. 33 - Wielka Żuława. Zabytki wydzielone (rys. A. Kucharska-Wach)

płytki mają grubość 0,4 cm. Z 38 jednostki (nr 71), pochodzi 5 fragmentów przedmiotu w postaci grubej blaszki z okrągłymi otworami średnicy ok. 0,5 cm pierwotnie prawdopodobnie w kształcie dużego kwadratu. Na narożnikach przedmiot był zaopatrzony w zaczepy. Być może było to także okucie drzwi. W 6 jednostce stratygraficznej znaleziono duży fragment żelaznego przedmiotu (długości ok. 15 cm), którego kształt sugeruje, iż jest to zawiasowe okucie drzwi. Wykonane jest z jednolitej, grubej (0,4 cm) płytki żelaznej, z jednej strony rozszerzającej się trójkątnie, z drugiej zawińiętej w pętlę, tworzącej uchwyt na zawias. Na płytce zachowane są okrągłe otwory średnicy 0,8 cm. Z jednostek stratygraficznych 6, 15, 21, 28, 38, 40 i 58 pochodzą bliżej nieokreślone fragmentarycznie zachowanych małe części przedmiotów z żelaza w postaci bezkształtnych blaszek lub grudek.

W jednostce 40 znaleziono część skobla drzwi wraz z gwoździem oraz część okucia w postaci miedzianej blaszki ze śladami nitów i otworów po nitach.

Inne przedmioty

W stropie 40 jednostki stratygraficznej znaleziono zwój cienkiego drucika. Drucik żelazny, cienki, miejsca spłaszczony, w przekroju okrągły, średnicy ok. 0,1 cm rozpadł się na trzy części o długości 5, 3,5 i 2,5 cm. W stropie jednostki 9 znaleziono nieokreślonego kształtu miedzianą blaszkę sklejoną z wielu warstw.

W powierzchniowej warstwie humusowej odkryto trzy fragmenty owalnych części ozdobnego, profilowanego ogrodzenia cmentarza z XIX w.

Z warstwy powierzchniowej pochodzi moneta 2 fenigi niemieckie z 1876 roku.

Zabytki z jeziora Jeziorka znalezione w czasie badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej z wyspy Wielka Żuława w kierunku północnym

Gwoździe

Z wody jeziora Jeziorka w rejonie przeprawy mostowej wydobyto dwa gwoździe: skorodowany, w całości zachowany gwóźdź długości 6 cm z okrągłą, płaską główką (tabl. 7:8) oraz gwóźdź z główką, długości ok. 9 cm (ryc. 28).

Podkowa (tabl. 6:8, ryc. 29)

W rejonie przeprawy mostowej znaleziono mocno skorodowaną podkowę żelazną o wymiarach 11 x 12 cm, z zachowanymi czterema podkowiakami. Widoczne są cztery owalne otwory po niezachowanych podkowiakach. Rozmieszczenie gwoździ mocujących jest wyraźnie nieregularne. Szerokie ramiona (ok. 2,5 cm), równej długości są mocno zdarte i w środkowej części grubość wynosi 0,3 cm, a w miejscu zwężających się na końcach 0,5 cm. Podkowa nie została zaopatrzona w rowek na nity. Podobna podkowa bez rowka została

odekryta w nawartwieniach XIV-wiecznego Elbląga⁶². Analogiczna podkowę znaleziono w późnośredniowiecznych warstwach na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku⁶³. Podkowa to wzmacnienie końskiego kopyta, generalnie uformowana w kształcie litery U. Przybijana była niewielkimi gwoździami zwanyimi „podkowiakami” do kopyt końskich w celu zapobiegania ich ścieraniu⁶⁴.

Topór (tabl. 9:1)

W rejonie przeprawy mostowej odkryto dobrze zachowany, lekko skorodowany żelazny topór z krótkim, bo ok. 13 cm łukowatym ostrzem z lekko wyciągniętą brodą, małą szyjką i mocno zaznaczającą się osadą, niemal prostokątnym otworem o wymiarach 3 x 4 cm na drewniane toporzysko. Taką odmianę o osadzie bez wąsów i kapturka, z płaskim obuchem można zaliczyć do podtypu Va wg klasyfikacji Nadolskiego i jest szeroko datowane jego użytkowanie na okres od XI do XV w.⁶⁵ Tego rodzaju żeleźce topora zaliczone jest to typu IX według Głoska⁶⁶. Znaleziony topór w pobliżu przeprawy mostowej ma spłaszczony obuch i lekko łukowate ostrze, a długość żeleźca wynosi 14 cm. Podobny toporek znaleziony na terenie gródka rycerskiego w Plemiętach, datowany od schyłku XIII w. do 1414 r.⁶⁷, jest najbliższą typologiczną i chronologiczną analogią. Podobne okazy znalezione na innych gródkach: rycerskim w Siedlątkowie z II połowy XIV w.⁶⁸, na gródku w Plemiętach⁶⁹ oraz na grodzisku w Widoradzu, st. 1, pow. wieluński⁷⁰, a także nieco podobny do okazu z grodziska w Łodygowie st. 1⁷¹. Identyczny topór znaleziono w bezpośrednim sąsiedztwie grodziska Raduń st. 16, woj. zachodniopomorskie, przy brzegu jeziora Raduń⁷². Są to duże, masywne formy późnośredniowieczne, których występowanie można ogólnie określić na poł. XIV w.

Zgodnie z opinią bronioznawców topór był wiodącym asortymentem w kategorii tzw. broni obuchowej, zwłaszcza w średniowieczu. Zapewne wynikało to z dużej uniwersalności tego wyrobu kowalskiego, który w walce stanowił groźną broń, a jednocześnie mógł być narzędziem pracy. Z powyższego względu systematyka tej broni, opracowana pół wieku temu przez Andrzeja Nadolskiego⁷³, nie odróżnia toporów

⁶² Fonferek, Marcinkowski i Sieńkowska 2012: ryc. 119.

⁶³ Gajewska i Kruppé 1973: ryc. 15:1.

⁶⁴ Gierlach 1972: tabl. III-VII, LXXI-LXXII.

⁶⁵ Nadolski 1954: 46.

⁶⁶ Głosek 1996.

⁶⁷ Głosek 1996: 35.

⁶⁸ Kamińska 1968: tabl. I: 9, XIII: 4.

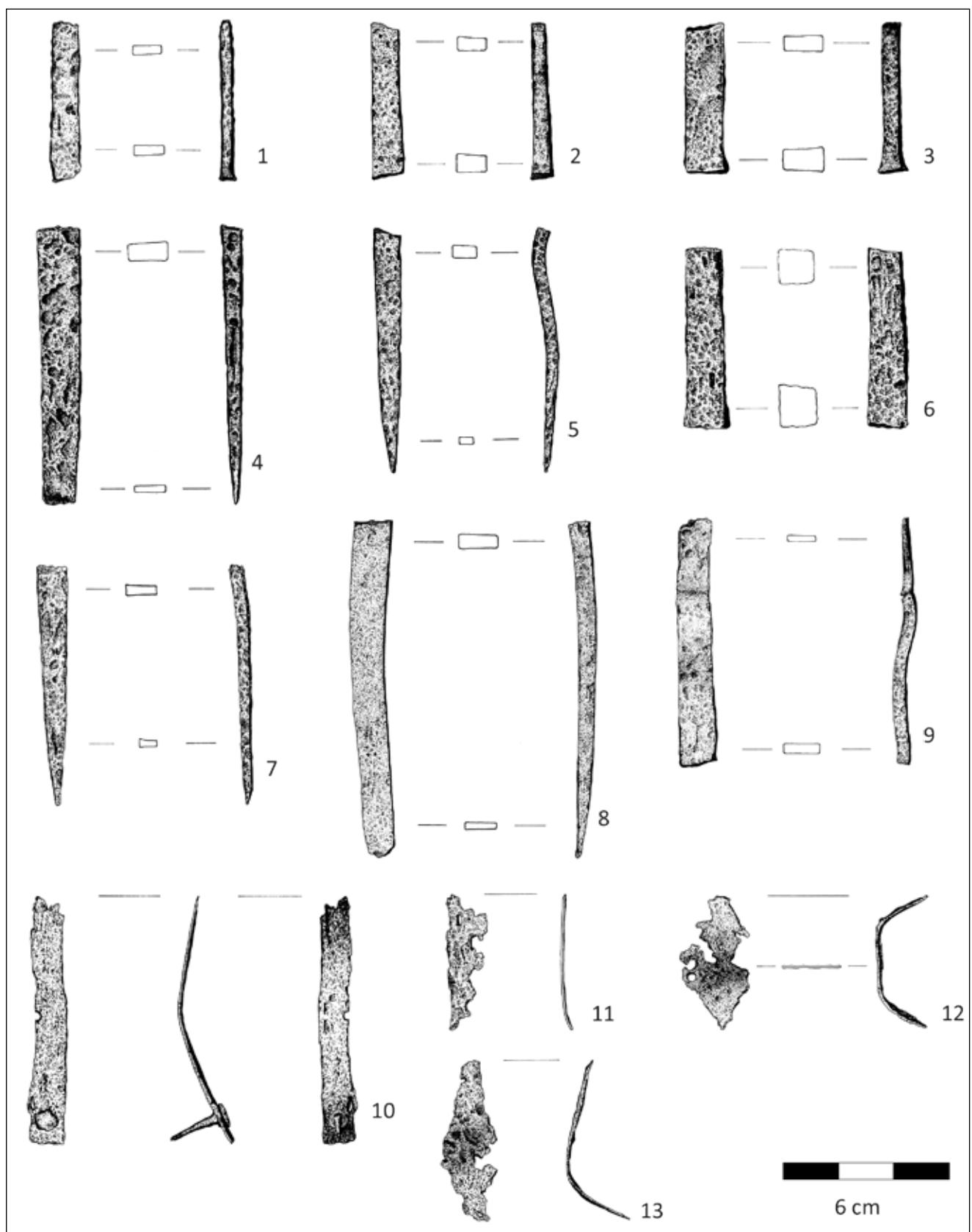
⁶⁹ Głosek 1985: tabl. X:2.

⁷⁰ Abramek 2007: ryc. 8:3-4.

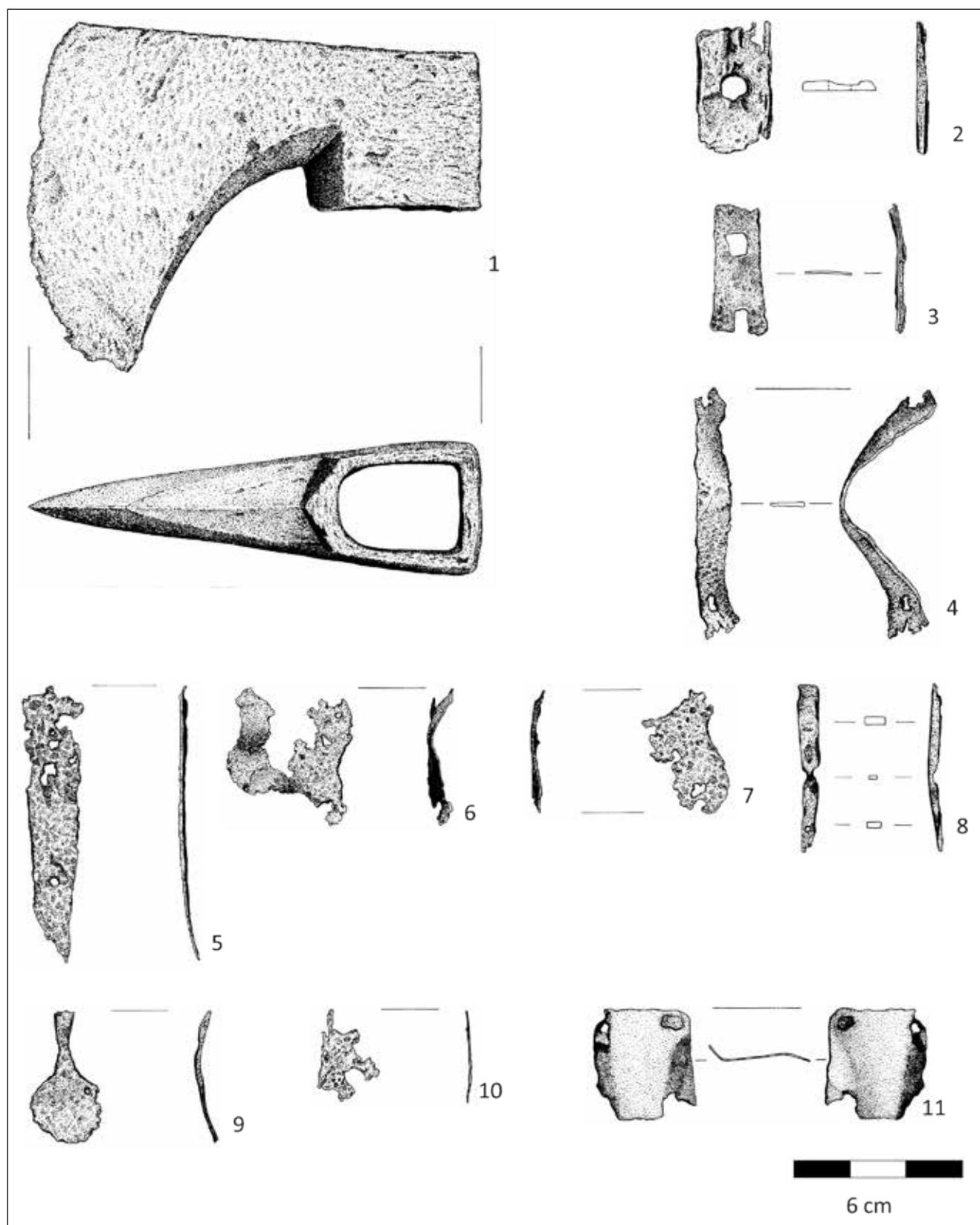
⁷¹ Por. opracowanie wyników badań tego grodziska, w nieniejszej publikacji.

⁷² Chudziak, Kaźmierczak i Niegowski 2011: ryc. 164:e.

⁷³ Nadolski 1954: 36-50.

Tablica 8. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Zabytki wydzielone (rys. A. Kucharska-Wach)

Tablica 8. Hawa, st. 33 – Wielka Żuława. Zabytki wydzielone (rys. A. Kucharska-Wach)

bojowych od siekier, które w późnym średniowieczu stały się głównie bardziej bronią plebejską⁷⁴.

Przęślik (ryc. 30)

Gliniany przęślik zachowany połowicznie, w kształcie okrągły, o średnicy ok. 3,2 cm, wysokości ok. 2,8 cm i średnicy otworu wewnętrznego 1 cm. Przęślik ważący 13,07 g. ma szorstką, spłukaną powierzchnię, barwy ceglastej.

Cieżarki do sieci

Ceramiczny cieżarek do sieci o ciężarze 219,19 g. zachowany w całości, w kształcie okrągły o średnicy 9,5 cm z otworem wewnętrznym średnicy 1,2-2 cm (ryc. 31). Otwór nawiercaný byl z jednej strony, bardziej profilowanej, z drugiej, płaskiej strony cieżarka otwór jest mniejszy, o nierównej krawędzi, zatarty. Wykonany jest z masy ceramicznej z dużą zawartością piasku i miki, barwy żółtawej. Tego rodzaju duże formy cieżarków nazywane grzędzlami służyły do obciążenia brzegów sieci rybackiej. Występowały w różnych kształtach i wykonywane były z różnych materiałów zarówno w okresie wczesnośredniowiecznym jak i późniejszych okresach. Analogiczne grzędzidło znalezione w czasie badań podwodnych w Mrągowie, woj. warmińsko-mazurskie, st. 16⁷⁵.

Ceramiczny cieżarek do sieci, o wadze 163,30 g, zachowany niemal w całości, z ubytkiem ze strony brzegowej, w kształcie okrągły o średnicy 9,5 cm o obwodzie nieco nierównym i powierzchni zniszczonej przez wodę (ryc. 32). Duży otwór wewnętrzny średnicy 2 cm był formowany z jednej strony przez zaoblenie krawędzi ścianki otworu. Z drugiej, bardziej płaskiej strony cieżarka otwór ma brzeg ostry bez wykończenia. Cieżarek-grzędzidło wykonany jest z masy ceramicznej z dużą zawartością piasku i miki, barwy brązowo/ceglastej z widocznymi ziarnami domieszkami na mocno zdartej powierzchni z obu stron.

Cieżarek w kształcie jajowaty, o wadze 61,17 g, zachowany w całości, o średnicy w najszerszym miejscu wynoszącej 4 cm i wysokości ok. 4,8 cm, ma otwór wewnętrzny średnicy ok. 0,8 cm (ryc. 33). Powierzchnia jest lekko spłukana, szorstka z licznymi ziarnami piasku i miki, barwy jasno/ceglastej. Jest to także grzędzidło do obciążania brzegu sieci rybackich. Podobne formy grzędzidło znalezione w Czermnie nad Huczwą⁷⁶.

Dachówki i kafel

Trzy duże fragmenty dachówek, o spłukanych powierzchniach, barwy ceglastej, masywne w kształcie

Ryc. 28. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Gwóźdź żelazny z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

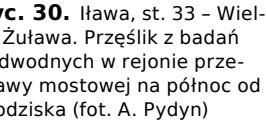

ZU-PM1-Z21
15.08.2012

ZU-PM1-Z22
15.08.2012

Ryc. 29. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Podkowa z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

ZU-PM1-Z1
13.08.2012

ZU-PM1-Z12
13.08.2012

Ryc. 31. Iława, st. 33 – Wielka Żuława. Cieżarek do sieci z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

o wymiarach ok. 13 x 23 cm, o grubości ok. 1,5 cm. Są to formy pokrywające dachy domostw od XIX w.

Kafel piecowy zachowany w połowie, kwadratowy w kształcie, z powierzchnią zewnętrzną pokrytą zieloną polewą i ornamentem roślinnym w czterech punktach wgłębianych (ryc. 34).

⁷⁴ Głosek 2004: 238-241.

⁷⁵ Chudziak, Kaźmierczak i Niegowski 2011: ryc. 103:e-f.

⁷⁶ Zbierski 1959: tabl. I:2-5.

Ryc. 32. Iława, st. 33 - Wielka Żuława. Ciężarek do sieci z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

Ryc. 33. Iława, st. 33 - Wielka Żuława. Ciężarek do sieci z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

ZU-PM1-Z6
13.08.2012

ZU-PM1-Z8
13.08.2012

Ryc. 35. Iława, st. 33 - Wielka Żuława. Drewniany przedmiot z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

**ZU-PM1-Z2
13.08.2012**

Ryc. 34. Iława, st. 33 - Wielka Żuława. Fragment kafla z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

Inne przedmioty

Dwa fragmenty bliżej nieokreślonych przedmiotów. Są to: drewniany drążek, o wymiarach 5 x 16 cm (ryc. 35) oraz fragment belki lub pala zachowany na długości ok. 1 m (ryc. 36).

Trzy fragmenty silnie skorodowanych przedmiotów z żelaza. Jest to oraz silnie skorodowany przedmiot bliżej nieokreślonej funkcji, płaski, zachowany na długości ok. 11,5 cm, oraz dwa fragmenty jednego przedmiotu o nieokreślonym kształcie, długości ok. 10 cm i 6 cm.

Podsumowanie

Średniowieczna ceramika, głównie garnki i dzbanie codziennego użytku bez egzemplarzy tzw. stołowych, jest jednocosowa i świadczy o raczej niewielkiej, średniozamożnej grupie zamieszkującej teren grodu. Warto zauważyć, że choć w materiałach z Iławą – Wielkiej Żuławie znaleziono wiele przedmiotów i fragmentów przedmiotów z żelaza, to jednak są to głównie przedmioty codziennego użytku. Oprócz ostrogi znaleziono także podkowę zachowaną w całości oraz części uzbrojenia, a także fragmenty nieokreślonych przedmiotów z żelaza, które mogły służyć jako okucia sprzętów, ksiąg czy

**ZU-PM1-Z10
13.08.2012**

Ryc. 36. Ilawa, st. 33 – Wielka Żuława. Drewniany przedmiot z badań podwodnych w rejonie przeprawy mostowej na północ od grodziska (fot. A. Pydyn)

elementy oporządzania jeździeckiego. Duża liczba przedmiotów związana z budownictwem, obecność narzędzi i przedmiotów związanych z zabezpieczeniem drzwi, wskazuje także na średnią zamożność mieszkańców grodu. Podkowa odpowiadająca formom występującym w XIII–XIV w. części uzbrojenia oraz ostroga świadczą o obecności zbrojnych jeźdźców na terenie grodu.

KOŚCI ZWIERZĘCĘ

JOANNA PIĄTKOWSKA-MAŁECKA

Analizie poddano zbiór szczątków kostnych w liczbie 694 fragmentów. Pod względem gatunkowym i anatomicznym zidentyfikowano 457 sztuk, co stanowi 65,8%. Stanowiły one resztki po spożytym mięsie, były dość silnie rozdrobnione i pokawałkowane. Rzadko znajdowane były zachowane nasady kości długich, najczęściej były to jedynie fragmenty trzonów. Na pokonsumpcyjny charakter materiałów wskazuje nie tylko stan ich zachowania, ale również zaobserwowane na powierzchniach kości ślady związane z przygotowywaniem mięsa do konsumpcji. Najliczniej reprezentowane były ślady rąbania, wykonywane zapewne w celu podziału części tuszy oraz ślady nacięć. Dotyczyły one przede wszystkim kości gatunków hodowlanych (świni, bydła, owcy i kozy), w mniejszym stopniu dzikich (głównie jelenia), związanych z wartościowymi odcinkami szkieletu – tułowiem (żebra), odcinkiem bliższym kończyny piersiowej (łopatka, kość ramiona i promieniowa) i miednicznej (miednica, kość udowa i piszczelowa). Kości długie rąbane były zarówno wzduż, jak i w poprzek trzonów. Obróbka kuchenna poświadczona jest również przez ślady opalenia i przepalenia niektórych fragmentów kostnych na kolor czarny i biały. Poza śladami związonymi z przygotowywaniem mięsa do konsumpcji na niektórych szczątkach zaobserwowano ślady powstałe po ich wyrzuceniu jako odpady. Były to ślady ogryzania przez zwierzęta mięsożerne.

Wśród szczątków zidentyfikowanych wyróżniono fragmenty kostne należące do trzech gromad kręgowców: ryb (6 fragmentów), ptaków (22 fragmenty) i ssaków (427 sztuk). Identyfikacji gatunkowej i anatomicznej dokonano wyłącznie w odniesieniu do pozostałości ssaków, wśród których dominowały

kości gatunków udomowionych (92,8%), na drugim miejscu znajdowały się szczątki ssaków dzikich (7,2%). Te ostatnie reprezentowane były przez pięć gatunków: jelenia, łosia, sarnę, zajęca i niedźwiedzia (tab. 4).

Wśród ssaków udomowionych najwięcej było kości owcy i kozy (35,9%) oraz bydła (32,9%). Nieco mniej licznie występowały resztki kostne świń (25,1%). Najmniej było kości konia (5,8%) i psa (0,3%). Wśród kości owcy i kozy trzy zidentyfikowano jako przynależne do owcy. Podstawą gospodarowania zwierzętami ludności zamieszkującej w Ilawie była więc hodowla zwierząt udomowionych, głównie małych i dużych przejuwaczy, w średnim stopniu uzupełniania przez łowiectwo zwierząt dzikich. Prowadzona hodowla miała charakter wielokierunkowy skierowany na różne zwierzęta, bez wyraźnej specjalizacji w preferencji określonego gatunku. Podstawę diety stanowiła jagnięcina, baranina i wołowina.

Z analizy rozkładu anatomicznego szczątków owcy, kozy, bydła i świń wynika, że różniły się one między sobą. W przypadku pozostałości owcy i kozy najwięcej odnotowano kości z wartościowych odcinków szkieletu: tułowia (41,3%), odcinka bliższego kończyny piersiowej (27,3%) i miednicznej (25,9%). Znacznie mniej było kości związanych z małowartościowymi pod względem konsumpcyjnym częściami ciała, takimi jak: głowa (1,4%), odcinki dalsze obu kończyn (1,4% kończyna piersiowa i 2,1% kończyna miedniczna) oraz człony palcowe (0,7%; tab. 5). Podobna sytuacja dotyczyła pozostałości bydła, z tą różnicą, że najwięcej szczątków należało do bliższego odcinka kończyny miednicznej (35,9%), następnie tułowia (21,4%) i bliższego odcinka kończyny piersiowej (15,3%). Pozostałe odcinki szkieletu reprezentowane były przez mniejszą liczbę szczątków. Odmienna sytuacja dotyczyła resztek kostnych świń, wśród których wyraźnie dominowały, stanowiąc prawie 50% udział, kości głowy. Na drugim miejscu znajdowały się kości tułowia (21,6%), pozostałe części ciała reprezentowane były w mniejszych udziałach od 11,0% do 4,0%.

Obecność wszystkich elementów szkieletu owcy, kozy, bydła i świń wskazuje, że zarówno ubój, jak i rozbicie tuszy oraz konsumpcja mięsa odbywały się w obrębie zasiedzonego miejsca. Znaczne ilości kości bliższych odcinków kończyny piersiowej i miednicznej małych i dużych przejuwaczy potwierdza intensywny podział

Tabela 4. Zestawienie szczątków zwierzęcych z grodziska w Iławie, st. 33 - Żuława Wielka (oprac. J. Piątkowska-Małecka)

Identyfikacja zoologiczna	n	%
Bydło	131	32,9%
Świnia	100	25,1%
Owca/koza	143	35,9%
Koń	23	5,8%
Pies	1	0,3%
Razem ssaki udomowione	398	100,0%
Jeleń	21	
Łoś	2	
Sarna	5	
Niedźwiedź	2	
Zajęc	1	
Razem ssaki dzikie	31	
Razem ssaki	429	
Ptak	22	
Ryba	6	
Szczątki nieidentyfikowane	236	

tych elementów podczas procesów związanych z ich przygotowywaniem do konsumpcji. Znaczny udział kości głowy świnie wskazuje, że ten małowartościowy element anatomiczny był przedmiotem konsumpcji, podlegającym intensywnemu dzieleniu na mniejsze części. Pośrednio może stanowić też wskazówkę dotyczącą stopnia zamożności, konsumpcja głowizny świnie wiąże się raczej z ludnością ubogą i niezbyt zasobną.

Wśród szczątków bydła udział kości zwierząt zabitych w młodym wieku równy był 3,8%. Znacznie wyższy był w przypadku kości owcy i kozy (18,6%) oraz świnie (18,0%). W przypadku bydła otrzymana wartość wskazuje na tzw. hodowlę ekonomiczną, w której znajdują zapewnione właściwe proporcje między osobnikami kierowanymi do uboju i pozostawianymi przy życiu w celu przyjyciowego użytkowania jako źródło mleka i siły pociągowej. Wyższy odsetek kości owcy i kozy zabitych w młodym wieku sugeruje, że gatunki te często zabijane były w celu pozyskania mięsa do konsumpcji, natomiast wykorzystanie walorów przyjyciowych nie było priorytetem w ich hodowli. Odsetek kości młodych świń jest natomiast zaniżony w stosunku do modelu wzorcowego, występującego na większości stanowisk archeologicznych w pradziejach i czasach historycznych, gdzie osiąga na ogół wartości około 30%. Sugeruje to, że świnie trzymane były z dwóch powodów - chęci uzyskania mięsa oraz tłuszczu. W przypadku pozostałości konia wiadomo, że fragment czaszki konia z zachowanymi siekaczami należał do osobnika dorosłego, ale nie starego, w wieku około 10 lat.

Tabela 5. Rozkłady anatomiczne szczątków owcy, kozy, bydła i świnie z grodziska w Iławie, st. 33 - Żuława Wielka

Część ciała	Owca/koza		Bydło		Świnia	
	n	%	n	%	n	%
Głowa	2	1,4%	14	10,7%	46	46,0%
Tułów	59	41,3%	28	21,4%	21	21,0%
OBKP	39	27,3%	20	15,3%	11	11,0%
ODKP	2	1,4%	8	6,1%	5	5,0%
OBKM	37	25,9%	47	35,9%	8	8,0%
ODKM	3	2,1%	10	7,6%	5	5,0%
Członły palcowe	1	0,7%	4	3,1%	4	4,0%
Razem	143	100,0%	131	100,0%	100	100,0%

Nieliczne dane odnoszą się do płci. Wśród resztek kostnych bydła wyodrębniono jeden fragment należący do samicy. Wśród szczątków świnie trzy fragmenty reprezentowały samicę, a jeden samca. Obecność w materiale dwóch kłów konia wskazuje, że należały one do samca. Zbyt mała liczba danych nie pozwala na wysnuwanie dalszych wniosków.

Zmierzono nieliczne fragmenty kostne bydła, owcy, świnie i jelenia. Na podstawie długości kości śródręcza bydła obliczono wysokość w kłębie tego osobnika, która wynosiła 97,8 cm. Ponadto dla tego gatunku 5 wymiarów przetransponowano na skalę 100-punktową. Większość wartości zawierała się w przedziale od 15 do 34 punktów, co oznacza, że bydło należało do typu niskorosłego *Bos taurus brachyceros*. Tylko jeden wymiar był znacznie większy, na skali punktowej odpowiadał wartości 90 punktów. Należał on do osobnika dużego. Z metryczki wynika, że materiał gdzie znajdował się ten fragment został wydobyty przez koparkę, nie można więc wykluczyć, że jest to współczesna domieszka.

Dla świnie uzyskano dwa wymiary szerokościowe kości promieniowej, których wartości przetransponowano na skalę 100-punktową. Odpowiadały one 18 i 38 punktom. Na ich podstawie można stwierdzić, że świnie cechowały się średnimi i dużymi rozmiarami ciała i należały do formy udomowionej. Na podstawie długości kości śródręcza owcy obliczono wysokość w kłębie, która równa była 57,8 cm. Osobnik ten reprezentował więc formę owcy małej, o typie muflonowatym.

Podsumowując można stwierdzić, że gospodarowanie zwierzętami ludności zamieszkującej wyspę koncentrowało się na hodowli przeżuwaczy, przy czym małe przeżuwacze trzymane były głównie ze względu na zaopatrzenie w mięso, a w przypadku bydła wykorzystywano także walory przyjyciowe tych zwierząt. Uzupełnienie stanowiła świnia, której hodowla miała zapewne charakter dwukierunkowy – mięsno-tłuszczowy.

Tabela 6. Wymiary kości zwierzęcych z grodziska w Hławie, st. 33 – Wielka Żuława

Gatunek	Element anatomiczny	Rodzaj pomiaru	mm	Liczba punktów/ WH (cm)
Bydło	Kość piszczelowa	Bd	50	20
	Kość śródręcza	GL-Bp-Bd-SD; Bp	163-54-54-30/20; 46	17/WH=97,8; 20
	Człyk palcowy I	GL-Bp-Bd	46-25-24; 76-40-40; 53	15; 90; 34
	Człyk palcowy III	DLS-Ld-HP	50-44-30	
Owca	Kość promieniowa	Bd	33	
	Kość śródręcza	GL-Bp-Bd-SD	118-18-21-12/9	WH=57,7
	Kość piszczelowa	Bd	26	
Świnia	Kość promieniowa	Bp	25; 31,5	18; 38
	Kość śródręcza II	GL	82; 76; 98	
Jeleń	Kość skokowa	Gli-GLm-Bd	57-54-34; 59---35	
	Człyk palcowy I	Bp	22	

CHRONOLOGIA STANOWISKA

MAGDALENA RUTYNA I JACEK WYSOCKI

Chronologia stanowiska zamyka się w okresie przełomu wczesnego i późnego średniowiecza. Odkryty w trakcie badań podwodnych most prowadzący od północy na wyspę został wydatowany na trzecią czwierć XIII w. Ceramika odkryta w trakcie badań nosi zarówno cechy tradycyjnej ceramiki wczesnośredniowiecznej, jak i - w większości - późnośredniowiecznej (ceramika „siwa”, ceglasta i polewana). Podobnie na przełom XIII i XIV w. wskazuje datowanie niektórych zabytków wydzielonych (ostroga).

DZIEJE GRODZISKA NA WYSPIE WIELKA ŻUŁAWA

MAGDALENA RUTYNA I JACEK WYSOCKI

W kontekście dokonanego odkrycia mostu na wyspie datowanego na trzecią čw. XIII w.⁷⁷, należy przyjąć, że relikty grodu są pozostałościami najstarszej ufortykowanej fazy osadnictwa krzyżackiego na tym terenie. Obecność ceramiki ceglastej i polewanej świadczy o aktywności na terenie grodu do co najmniej drugiej połowy lub końca XV w. Należy sądzić, że po jego zniszczeniu lub opuszczeniu lokalizacja zamku została przeniesiona w inne miejsce (na wyspie⁷⁸, lub na terenie stałego lądu, w okolicach założenia miejskiego), gdzie wznieziono już prawdopodobnie budowlę murowaną. Niestety, nie zdołano dotychczas wskazać jednoznacznie tej nowej lokalizacji.

Odkryte struktury średniowieczne były zniszczone wkopami nowożytnymi, z których część była związana z funkcjonowaniem cmentarza (jamy grobowe, rowy pod ogrodzenia), a część z funkcjonowaniem ośrodka wczasowego (wkopy pod fundamenty domków, wkopy pod kable i inne instalacje, wkopy śmietnikowe, wypełnione śmieciami z początku lat 70. XX wieku).

Nie zaobserwowano żadnych jednoznacznych śladów umocnień dookolnych stożka w postaci płotów czy palisad. Jednakże należy liczyć się z możliwością zniszczenia śladów tych umocnień w okresie nowożytnym, co zaobserwowano w nawarstwieniach fosy.

Badania grodziska na Wielkiej Żuławie pozwoliły na rozpoznanie wczesnej fortyfikacji krzyżackiej o charakterze drewniano-ziemnym. Wskazuje na to istnienie zespołu zabytków ruchomych charakterystycznych dla grupy ludzi posługujących się pismem (okucia książek), posiadających poczucie prywatnej własności (kłódka), wywodzących się ze stanu rycerskiego (ostroga) oraz dysponujących najnowszymi technikami militarnymi (kusza). Na istnienie drewnianych budynków naziemnych wskazują ślady bruków i konstrukcji drewnianych, oraz brak większych ilości polepy lub gliny, co mogłoby świadczyć o istnieniu budowli szkieletowych. Brak śladów po słupach wyklucza raczej istnienie klasycznych konstrukcji szkieletowych, natomiast odkrycie belki podwalinowej sugeruje być może konstrukcję sumikowo-łatkową wzniesionych naziemnych budynków drewnianych. Nie jest jasne, czy obiekt ten został zniszczony w sposób gwałtowny (o czym mogłyby świadczyć cenne przedmioty pozostawione we wnętrzu (księga, ostroga), czy też został opuszczony, na co wskazywałby brak śladów warstwy pożarowej na stożku i w fosie. Mogły one jednak zostać usunięte (zniszczone) przez późniejsze prace niwelacyjne.

⁷⁷ Popek et al. 2013: 373

⁷⁸ Por. Lasek i Przypkowski 2013: 381; Lasek i Szczepański 2016.

